

פירוש על מסכת קינים לאחד מבעלי התוספות (הר"ש משאנץ?)

הפירוש המתפרסם כאן מצטרף לקבוצה מצומצמת של פירושי הראשונים למסכת קינים. הפירוש נשתמר בכתב יד שנמצא בסנט פטרבורג, וסימנו Yevr. IV 025 (סימנו במכון לתצלומי כתבי יד עבריים בירושלים: ס' 69471).¹ הוא מכיל בעיקר את פירוש רש"י לסדר קדשים, ומתוארך ל-1563. כתב היד קטוע בראשו ובסופו, ומכיל פירוש לבכורות (מפרק ז'), מנחות, קינים, תמיד ("פירוש חדש"), תמורה, מעילה, ערכים (!) וכריתות. הכתיבה היא ספרדית בינונית, וכוללת הגהות בכתב אחר.

אין ללמוד על זמנו של הפירוש מתוך בחינת כתב היד, שכן הוא עצמו רק העתקה של כתב יד אחר.² בעל הפירוש גם אינו מסגיר שום מידע על עצמו או זמנו. עם זאת, מאחר שהחכם המאוחר ביותר המוזכר בפירוש הוא ר' יעקב מאורליינש שנהרג בשנת 1189, התאריך המוקדם ביותר הוא סוף המאה השתים עשרה.⁴

בפירוש כל משנה הוא פותח בהסבר מילולי, ואחר כך מתחיל להרחיב ולהקשות ממקומות אחרים, כדרכם של בעלי התוספות. ואכן, הרבה מהקושיות הללו עולות בדבריהם של בעלי התוספות בסוגיות מקבילות (כפי שהשתדלתי להראות בהערות). את רוב הקושיות הוא יונק ממקורות אחרים, אבל אינו מזכיר אותם תמיד בשם.

הפירוש אינו מזכיר חכמים רבים בשם. הוא מצטט את הראב"ד, והדברים נמצאים בפירושו על המסכת.⁵ בעלי התוספות ר' חיים⁶ ור' אלחנן⁷ באים בהקשר של סוגיות אחרות בש"ס, ודבריהם נלקחו, ככל הנראה, מתוך הדיון של התוספות במקומות האחרים. רש"י מצוטט ארבע פעמים. לגבי שלושה ציטוטים, כתוב במפורש שהם נלקחו

¹ תודתי לספרייה בסנט פטרבורג על הרשות לפרסם את הפירוש ולמכון לתצלומי כתבי יד עבריים בירושלים.

² ראה: ע' פוקס, 'שני פירושים חדשים על מסכת תמיד', קובץ על יד טו [בדפוס].

³ כך עולה מהטעויות הרבות, שמקורן בבירור בהעתקה מוטעית. עיין למשל הערות 41, 63, 101.

⁴ עיין להלן. פירושו של הראב"ד למסכת חובר לפני שנת 1159 (ראה בנספח). ר' חיים ברי' חננאל הכהן, תלמידו של רבינו תם, היה חי עדיין בשנת 1181 (א"א אורבך, **בעלי התוספות**, ירושלים תשמ"ו [להלן: **בעלי התוספות**], עמ' 124). ר' אלחנן ברי' יצחק נפטר בין השנים 1184 ו-1189 (שם, עמ' 253). ר' יעקב מאורליינש נהרג בלונדון על קידוש השם בשנת 1189 (שם, עמ' 142).

⁵ פ"ב מ"א; פ"ב מ"ד (ד"ה חציין למעלה); פ"ב מ"ה (ד"ה וראב"ד).

⁶ פ"ב מ"ה (ד"ה אין מביאין).

⁷ פ"א סוף מ"א (ד"ה אין בין).

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

מפירושו לש"ס.⁸ ציטוט אחד אינו מוכר לנו, אך נראה שאף הוא מקורו בפירוש רש"י ליומא.⁹

חכם שמצוטט פעמים רבות בפירוש, הוא ר' יעקב מאורליינש.¹⁰ שלוש פעמים מוזכר שמו במפורש.¹¹ פעמיים הוא מכונה ר' יעקב - סתם - אך ברא"ש על אתר נזכר בפירוש ר' יעקב מאורליינש.¹² לכן סביר להניח שגם ההזכרות הנוספות של ר' יעקב בסתם מכוונות כלפיו.¹³ באותם מקומות, אין לדבריו הקשר לשום סוגיה במקום אחר בש"ס, והדיון הוא מקומי לחלוטין. אם נוסיף לכך את עניינו הבולט של ר' יעקב מאורליינש בענייני קדשים,¹⁴ יש יסוד להשערה שר' יעקב מאורליינש חיבר אף הוא פירוש מסודר למסכת קינים.

רבים מהפירושים בחיבור זה נמצאים, כאמור, בחיבורי בעלי התוספות במקומות אחרים. מאלה שנמצאים רק כאן, רבים נמצאים בפירוש "המפרש" והרא"ש למסכת. אבל יש פירושים שאינם שם - מהם שמצאתי כדוגמתם במפרשים אחרים, ומהם (בודדים) שלא מצאתי בשום מקום.

במספר מקומות מתגלה זיקה הדוקה בין הפירוש שלנו לפירוש הרא"ש ולמפרש. נביא מספר דוגמות.

א. בפרק א משנה א :

הפירוש	הרא"ש	תוס' חגיגה ח ע"א ¹⁵	תוס' ב"ק סב ע"ב ¹⁶
והקשה ה"ר יעקב מאורליינש	הקשה ה"ר יעקב ז"ל	ומיהו תימה ההיא דמגילה...	והקשה הר"י מאורליינש מהא שהקשה הר"ר דתנן בפ"ק יעקב מאורליינש דמגילה...

⁸ פ"א מ"א ("אך רש"י ז"ל לא פ' כן בזבחים"); פ"א מ"ד ("ובעירובין... ופרש"י ז"ל"); פ"ג מ"ד ("ה"ג רש"י ז"ל בזבחים").

⁹ פ"ב מ"ה (ד"ה לא יביאו - ראה בהערה שם).

¹⁰ ראה עליו בבעלי התוספות, עמ' 142-144.

¹¹ פ"א סוף מ"א; פ"ב מ"ג (פעמיים).

¹² פ"ב מ"ג ומ"ה.

¹³ פ"ג מ"ה וסוף מ"ו. למקרים נוספים בהם כתוב ר' יעקב והכוונה אליו דווקא, ראה: י' גליס (מהדיר), ספר תוספות השלם ד, ירושלים תשמ"ה, עמ' רנט, ובפירושי ר' חיים פלטיאל (מהד"י י' לנגה, ירושלים תשמ"א), עמ' 450, הערה 58. לגבי שני החכמים המוזכרים בפ"ב מ"א - ה"ר יעקב לוי ור"י יעקב - עוד צריך עיון. ראה שם בהערות.

¹⁴ אנו מוצאים אותו פעמים רבות בתוספות למסכתות פסחים, יומא, זבחים ומנחות. גם חלק לא מבוטל מן הדיונים שלו במסכתות האחרות הוא בענייני קדשים.

¹⁵ ד"ה אמאי.

¹⁶ ד"ה מרובה מי קתני.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אמאי לא חשיב דנדרים אינן באין מן המעשר אלא מן החולין משום דהוי דבר שבחובה שאינה באה אלא מן החולין	וליתני נמי שהנדרין אינן באין אלא מן החולין	ליתני נמי שהנדרים אינם באים אלא מן החולין דהוה ליה חובה	ואכתי הא איכא שהנדבה באה מן
ונדבות באות אפי' מן המעשר	ונדבות באות מן המעשר כדתנן בפ' התודה הרי עלי שלמים הואיל והן חובה לא יביאו אלא מן החולין ונדבה באה מן המעשר כמו שאפרש לקמן	ונדבות אף ממעשר	המעשר ונדר שהוא דבר שבחובה אין באה אלא מן החולין כדתנן בהתודה
וכי תימא תנא ושייר הא לאו שנוייה הוא דכיון דקתני אין בין לית ליה לשיורי מידי כדמוכח בפ' מרבח...	ואין לומר משום דלא פסיק ליה דפעמים דבר שבחובה בא מן המעשר כדתנן בפ' התודה...	וי"ל דהתם לא בא לשנות כל ענין שנדר ונדבה חלוקים...	
ותירץ ה"ר אלחנן דהכא בפרקין קאי אנדבת עוף שכולן עולות ואי איפשר לעולות שתבא מן המעשר אפי' בנדבה	ותירץ ה"ר אלחנן דלא מצי למיתני הכא ונדבות באות מן המעשר דהא בקינן איירי הכא דאינן באות אלא עולות ואין מביאין עולות מדמי מעשר	והיה מתרץ הר"ר אלחנן דמייירי בעולה דבלאו הכי אינה באה מן החולין שאינה נאכלת כדפרישית	ועוד י"ל דהך משנה דמגילה שנויה במסכת קינים גבי עולת העוף ועולה בין נדר בין נדבה אין באה מן המעשר כיון דאין בה אכילת אדם
כדדריש בסיפרי מואכלת לפני י' אלי"ך מעשר דגנך אין בא מן המעשר אלא דבר הנאכל ועולות הרי הן כולן כליל	דדריש בספרי על קרא ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך בבקר ובצאן... אכילה שיש בה שמחה יצאו עולות שאין בהם אכילה		כדדריש בסיפרי בפ' עשר תעשר ת"ל ואכלת ושמחת שמחה שיש בה אכילה יצאו עולות שאין עמהן אכילה
אכן מתני' דמגלה מדתניא בלישנא דמתני' דהכא אין בין לא מיתרצא בהכי דלא קאמ' אעופות ומיהו י"ל דהכא עיקר והתם אגב גררה נסבה ואידי דלא קתני ליה הכא לא קתני ליה התם	ולא תקשי מתני' דפ"ג דמגילה דאיירי בכל הקרבנות דמתניתין דהכא עיקר והתם אגב גררה דאין בין תנייה ולא תנא אלא לישנא דמתניתין דהכא		

הפירוש שלנו והרא"ש קרובים כאן בתוכן הדברים, אף שאין ביניהם קרבה לשונית. אבל ההבדל החשוב ביניהם לבין התוספות הוא בכך שאצלם השאלה מתעוררת מתוך המשנה בקינים, והמשנה במגילה עולה רק בדרך אגב. לעומת זאת, בתוספות המצב הפוך. אמנם

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

טבעי שבפירוש על קינים הדיון יתחיל מקינים, אלא שלפי הגרסה שלפנינו במסכת קינים - "מה בין נדרים לנדבות" - השאלה כלל אינה מתעוררת. רק במגילה יש לפנינו "אין בין", ורק על "אין בין" הגמרא בבבא קמא אמרה "לית ליה לשוירי". בפירוש שלנו כתוב שלפניו הייתה גם כאן הגרסה "אין בין",¹⁷ ואילו ברא"ש אין זה כתוב. ברם, רק אם נניח שהייתה לו גרסה כמו זו שבפירוש, נוכל להבין את מהלך דבריו.

ב. בפרק ב משנה א :

הפירוש	הרא"ש	המפרש
ור"י יעקב פי' דרבתי נקט	א"נ כולה מתניתין לא זו אף זו	ופירש רבי דלרבנותא נקט
לא מבעיא מפורשת שכבר נתפרשו	לא מבעיא מפורשת דיקח זוג לשני	דלא מבעיא מפורשת
ולא אגיד חד בחברתה	דלא אגיד חד בחבריה	כגון שנפרדו הקינים זה מזה ונפרשו זה לחטאת וזה לעולה תו לא סמך זה לזה כלל ופשיטא דאם פרח האחד שיקח זוג לשני
אבל סתומה שעדיין לא הובררו ואגיד חד בחבריה ותרויהו כחד דמו אימ' לא קמ"ל		אלא אפילו קן סתומה שעדיין הם יחד ועומדין יחד להתפרש סלקא דעתך כי פרח האחד שימות הנשאר קמ"ל
ולא מיבעיא פרח לאויר העולם דלוקח זוג לשני	ולא מבעיא לאויר עולם	ולא מבעיא פרח לאויר העולם
כי שמא יוכל לחזור אם ילכד במצודה והובא שנית אל הכהן	דאכתי לא נדחו לגמרי כי ילכד במצודה למכור לצרכי קינים	כי שמא ישוב כל אחד ואחד כדין ולהכי כי עדיין לא חזר יקח זוג לשני
אלא אפי' פרח לבין המתות שאיפשר להתברר כי שמא יהא ניכר	אלא אפילו פרח לבין המתות דאפשר שיכירוהו	אלא אפילו פרח לבין המתות שעתה אינו יכול לשוב שנתערב בהם
אלא אפי' מות דלא מצי הדר לקיבעיה	אלא אפי' מות יקח זוג לשני	...אלא אפילו מות יקח זוג לשני

קרבת הלשון ועקביות השלבים בשלושת הפירושים מורים בוודאות על קרבה ביניהם. אמנם יש ביניהם הבדלים,¹⁸ אך גם אלו תורמים להנחה ששני הפירושים

¹⁷ אין גרסה כזאת בכתבי היד למסכת.

¹⁸ השווה בין הביטויים היחודיים: "רבנותא" (בפירוש והמפרש, לעומת הרא"ש), "אגיד חד בחבריה" (בפירוש וברא"ש, לעומת המפרש), "ילכד במצודה" (בפירוש וברא"ש, לעומת המפרש). גם מבחינת מהלך הדברים: הסבר הקמ"ל לגבי סתומה (נמצא בפירוש ובמפרש ולא ברא"ש) והסבר "פרחה לבין המתות" (בפירוש וברא"ש ולא במפרש).

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הנדפסים לקחו את דבריהם מהפירוש שלנו (או ממקור דומה לו), אלא שכל אחד ערך את הדברים בדרכו הוא - הרא"ש בהשמטות מסוימות, והמפרש בהוספת ביאור.

ג. בהמשך אותה משנה:

הפירוש	הרא"ש	תוס' נזיר יב ע"א ¹⁹	הראב"ד
והראב"ד ז"ל פי'			
דנקט סתומה דוקא	אלא מילתא	...ומש"ה נקט סתומה	
דמילתא פסיקתא קתני	דפסיקא נקט		
דאי תנא מפורשת היה	דמפורשת היה	דאי מפורשת היה	אבל אם היתה קן מפורשת
לו לפי' וידוע אחד מהם	צריך להאריך ולפי'	צריך להאריך ולפרש	והלכה לה אחת מהן או
פרח שאם לא נודע השני	אם ידוע איזה	איזהו פרח העולה או	שמתה ואין ידוע איזו הלכה
ימות דהוה ליה ספק	מהם נאבד	החטאת ולהכי קיצר	או איזו מתה ואם זו היא
חטאת ספק עולה		בלשונו ואמר דפרח	הנשארת אם החטאת או
		אחד מהם	העולה שתייהן הופסדו ואילו
			בקן סתומה אין צריך
			לדקדק כלום

המהלך, הן מבחינה לשונית והן מבחינה תוכנית, קרוב בפירושו וברא"ש (מאידך, הרא"ש קרוב גם לתוספות). הראב"ד, לעומת זאת, שונה מאוד בסגנונו. על פי זה נוכל לקבוע את כיוון ההשפעה בין פירושו לפירוש הרא"ש. מסתבר הרבה יותר שהרא"ש ראה את הפירוש ובו שמו של הראב"ד, והוא אימץ אותו בהשמטת הייחוס²⁰, מאשר להציע שהפירוש ראה את דברי הרא"ש וצירף להם את שמו של הראב"ד.

ד. בפרק ב משנה ג:

הפירוש	הרא"ש	המפרש	רז"ה
והקשה ה"ר יעקב מאורלייש לוי	והקשה ה"ר יעקב מאורליינש	ופי' הרב רבינו יעקב הלוי	
כיון שהראשונה אין לה	כיון שהראשונה אין לה		ואע"פ שאותו
כלום למה תפסיד השניה	כלום למה מפסדת השניה		דפרח לשל מטה
כשחזר ממנה לראשונה	קן בחזרה ממנה לראשונה		הימנה לא הוקרב
אי נמי כיון שהשניה אין	וכן השלישית למה תפסיד		
לה כלום למה מפסדת	קן בחזרה שממנה לשניה		
השלישית קן אחד בחזרה	כיון שהשניה אין לה כלום		
ממנה לשניה			

¹⁹ ד"ה קן סתומה.

²⁰ הרא"ש הלא הכיר את פירוש הראב"ד (עיין בהמשך) וידע שאין הדברים נמצאים שם.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

		והיה לה להקריב ב'	והיה לה להקריב שתי
		חטאות וב' עולות	קינין כבתחלה
ותירץ דהיינו טעמא משום	ותירץ משום גזירה הוא		
גזירה		כי נראה לו	גזרי' פורח לשל
		דמשום גזרה	מטה אטו פורח
		פסולה קן אחד	לשל מעלה
		בחזרתו כמו	
		בהליכת קן אחת	
		שאם אתה אומ' שלא	שאם אתה אומר שלא
		תפסיד השניה בעבור	תפסיד השלישית בחזרה
		חזרתה לראשונה אי נמי	שממנה לשניה וכן השניה
		שלישית לא הפסידה	בחזרה שממנה לראשונה
		בעבור חזרה לשניה	
		אתי למימר שהרביעית	אתי למימר שגם לא
		נמי לא הפסידה בחזרה	הפסידה הרביעית בחזרה
		לשלישית אי נמי איכא	שממנה לג' או שלא
		למיגזר שמא יאמרו שלא	הפסידה הב' בפריחה
		תפסיד השניה בעבור	שמראשונה לתוכה
		פריחה לשלישית ועל דרך	
		זו נפרש כל הבבא	כיון דבשאר קינין
			מרביעית ואילך
			נפסלו שני קינין...
			גזרינן כמו כן
			בשלישית
			ובשניה...

הדמיון בין ההסבר במפרש לזה שברז"ה אינו גדול דיו (שהרי אין שם הסבר למה גוזרים) כדי לשכנע שאכן יש לגרוס כתיקון השיטה מקובצת במפרש: "ופי' הרב רבינו [זרחיה] הלוי". אם כן נראה שהמפרש מביא אותה המסורת הנמצאת ברא"ש ובפירוש, אך בצורה מקוטעת. הדמיון בין הפירוש לרא"ש הוא גדול מאוד, אלא שהלשון ברא"ש יותר חלקה. ועוד, קל יותר להבין את השם "ר' יעקב מאורלייני"ש", כפי שהוא ברא"ש, מאשר להסביר מניין שאב המפרש את התוספת "לוי". וייתכן שהרא"ש והמפרש אחזו כל אחד צלע אחת מהייחוס הבעייתי.

ה. בפרק ב משנה ה:

הפירוש	הרא"ש	תוספות ר' שמואל
לא יביאו יורשין חטאתה דחטאת	לא יביאו יורשים חטאתה דאין	במס' קנים קתני סיפא
שמתו בעליה הלכתא גמירי לה	כפרה למתים הלכתא גמירי לה	עולתה ומתה לא יביאו
דלמיתה אזלא	דחטאת שמתה בעליה למיתה אזלא	יורשי' חטאתה.
והא דתניא בת"כ מנין שאם	ובת"כ תני מנין שאם הביאה	וקשה דתניא בתו"כ פ'

²¹ **שיטת הקדמונים על מסכת קידושין** (מהד' משה יהודה הכהן בלוי, ניו יורק תש"ל), עמ' נה. ראה **תוספות טוך לקידושין** (מהד' אברהם צבי שינפלד, ירושלים תשמ"ב), עמ' ז, שמפריך את הייחוס לר' שמואל, ואומר שהוא מתייחס רק לכמה מהגיליונות, ועמ' י, שם מעיר המהדיר: "בדרך כלל אפשר לומר שעד דף יח, ב רב השוני שבין... כתבי היד... לכת"י זה, ומשם ואילך אותם דיבורים המצויים בכל כתבי היד, זהים ממש". הציטוט כאן הוא מדף יג ע"ב, ואכן בתוספות טוך אין אפילו רמז לעניין. ראה גם: **בעלי התוספות**, עמ' 248 ובהערות 71-72 שם; י' תא-שמע, **הלכה, מנהג ומציאות באשכנז**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 224 הערה 13.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הביאה עולתה ומתה שיביאו יורשין חטאת ת"ל אחד לעולה ואחד לחטאת	עולתה ומתה שיביאו היורשים חטאתה ת"ל א' לעולה וא' לחטאת	ויקרא גבי ואם לא תגיע ידו, אחד לחטאת ואחד לעולה שתקדום חטאת לעולה שאם הביא עולתו ומת שיביאו יורשי חטאתו ת"ל אחד לחטאת ואחד לעולה
והיה רוצה ה"ר יעקב לתרץ דהתם מיירי בעוף וגמירי דאין חטאת העוף מתה חמש חטאות מתות שהם הלכה למשה מסיני כמו שאין חטאת צבור מתה כדאמר' ביומא ופרש"י ז"ל הטעם הואיל וליתה בכולהו ה' חטאות המתות דאינה בכלל תמורה חטאת דאין צבור ממירין והואיל וליתה בכולהו חד מיניהו ועוף נמי אינו בכלל תמורה כדאמ' ביומא דאין תמורה לעוף אינו בכלל חמש חטאות המתות ושוב חזר בו דר' יהודה פליג עליה וס"ל דיש תמורה לעוף וסתם סיפרי ר' יהודה	וה"ר יעקב מאורלייני"ש היה רוצה לתרץ דהתם איירי בעוף וגמירי דאין חטאת העוף מתה כמו דאין חטאת צבור מתה ופרש"י משום דחמשה חטאות המתות לייתי כולהו בצבור דאין צבור מתים והכי גמירי להו דלא נהיגי אלא במקום דשייכי כולהו ועוף נמי לא שייך ביה תמורה והיה ק' לו ²² דאמרין סתם ספרא ר' יהודה ואיהו סבר דיש תמורה ויש לומר בשביל זה לא היה צריך לחזור דאכתי לא שייך כולהו בעוף דל"ש ביה ולד חטאת ועברה שנתה ושיבוש הוא דהיכי שמעינן מהאי קרא דיביאו חטאת אחר מיתה היכא דקרבה מחיים הא בקרא כתיב חטאת תחילה אלא כך יש להיות הגירסה יכול שאם הביאה עולתה ומתה שיביאו היורשים חטאתה ת"ל א' לחטאת פירוש שחטאת תקדום לעולה ואסמכתא בעלמא הוא דחמש חטאות מתות גמרא גמירי לה והריצב"א מקיים הגירסא דהא חטאת שמתו בעליה למיתה אזלא היינו בהפרישו מחיים כדתנן	

כך בכ"י נ"י 6638. בדפ"ר: וקשה לו. בדפוס וילנה השתבש: וקשה לי.

22

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בפרק בתרא דכריתות הפריש	הוא חטאת שמתו
חטאתו ומת לא יביאנו בנו אחריו	בעלי דלמיתה אזלא
ובהכי איירי מתניתין דלא יביאו	אבל לא הפריש מחיים
יורשים חטאתה אבל ההיא דת"כ	מצוה על היתומים
איירי בשלא הפרישו מחיים	לפרוע חוב אביהם
וכמ"ד שיעבודא דאורייתא...	וחייבי להפריש...
	וההיא דת"כ בלא
	הפריש מחיים

אנו רואים כאן שהרא"ש מקביל לפירוש. אלא שבמקום שהפירוש מסתיים, הוא ממשיך, והפעם במקביל לתוס' ר' שמואל. נראה שהרא"ש צירף כאן מסורות שונות שהיו בידו: אחת מהפירוש - אליה הוא גם צירף תגובה משלו - ואחת מתוספות ר' שמואל או פירוש מקביל אליו.

ו. מתוך השוואה כוללת בפרק הראשון²³ עולה, שהנקודה היחידה כמעט שבה כותב הרא"ש דברים שאין להם מקבילה בפירוש, היא בהצעת הפתרון של הקרבת הקרבן ל"שיתיהן על תנאי". לדוגמה, דברי הרא"ש בסוף משנה ג: "ויקריבו במנין הקריבו בשותפות בתנאי כל שלא קירב לה מהן שיהיה לה להקרבה זו". זו היא דרכו של הראב"ד בפירושו, כדבריו בפ"ב מ"ב: "...לפי שהן יכולות להשתתף ביניהן ויביאו שתי קנינין בשיתוף ויתנו...". הרז"ה תוקף את גישתו הפרשנית בהשגתו בתחילת פרק ב, שם הוא כותב:

ועוד אילו דברה המשנה בתקנת ההפסד על ידי שיתוף ותנאי היתה מחברת התקנה... וכאן אין אנו רואים זכר ולא רמז לתקנה אלא להפסיד.

בפרקים הבאים הדבר בולט פחות, וישנם הבדלים נוספים. אבל הבדל זה נשמר בעקביות, ובולט במיוחד בקטעים מקבילים, שבסופם הרא"ש מוסיף את שיטתו המיוחדת בעניין של התנאה ושותפות.

מתוך ממצאים אלו עולה, שפירושו של הרא"ש למסכת היה בנוי על פירוש קודם, הקרוב במבנהו ובלשונו לפירושנו. על פירוש זה הוסיף מפירושי הראב"ד, מפירושו וממקורות נוספים.

ידוע שאחד המקורות המרכזיים לפירושי המשנה של הרא"ש, הוא פירושי הר"ש משאנץ.²⁴ לאור הממצאים שהעלינו כאן, שפירוש הרא"ש למסכת קינים מסתמך על הפירוש שלפנינו (או על פירוש דומה לו) ועל פירוש הראב"ד, ייתכן להציע שפירוש זה הוא לר' שמשון משאנץ. ההשערה אפשרית גם מבחינת הכרונולוגיה של החכמים הנזכרים בו.

²³ כלומר השוואה ברמה של משמעות שווה או דומה ביותר.

²⁴ עיין: א"ח פריימן, **הרא"ש - רבנו אשר בן יחיאל וצאצאיו**, ירושלים תשמ"ו, עמ' צב. וראה ח' אלבק, **מבוא למשנה**, ירושלים-תל אביב תשי"ט, עמ' 248; ש' עמנואל, 'גניזת אירופה - בין תקוה למציאות', בתוך: א' דוד ו' תבורי (עורכים), **הגניזה האיטלקית**, ירושלים תשנ"ח, עמ' פ, הערה 48.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

על פירושיו של הר"ש משאנץ למסכת זו כותב החיד"א (שם הגדולים, מערכת הגדולים, אות ש', ערך 'ר' שמשון):

רבינו שמשון [משאנץ] פירש זרעים וטהרות כמפורסם ופירש גם כן שקלים ועדיות ומדות וקנים כמ"ש החכם ר' יעקב עכסאי בהקדמת סדר נשים המשניות להרמב"ם ע"ש.²⁵ ופי' ד' מסכתות אלו מרבינו שמשון נאבדו.

והנה, בגיליון לפירוש הראב"ד בכ"י ירושלים 120²⁶ מצאתי כתוב כך: הר"ש באר סמיכו' הקדש הזה פה כי כמו שהאיל מתעלה במותו כן ת"ח יזדכך שכלם בחולשת כחו' הגוף ובזקנתם - ולא הרגישוה לא הראב"ד ולא בעל המאור.

מכאן אנו למדים שאכן היה קיים פירוש של הר"ש לקינים, ושידעו להביא ממנו עוד במאה השש עשרה. ועוד, המעיין ימצא שהפירוש הזה נמצא בפירוש שלנו, וגם ברא"ש ובמפרש. הימצאותו בפירושים האחרים אינה צריכה להטריד אותנו, שכן התלות שלהם בפירוש שלנו כבר הוכחה לעיל. לכן ניתן להביא גיליון זה כסיוע נוסף, אם כי לא מכריע,²⁷ לקשר שבין מחבר הפירוש שלנו לר' שמשון משאנץ. סיוע נוסף לקשר זה יש למצוא בשימוש המרובה בדברי ר' יעקב מאורליינש, האופייני לר"ש משאנץ.²⁸

²⁵ לשון ר' יעקב עכסאי: "ואף כשעמד חכם קדוש וטהור ופירש שני סדרי משנה שלא נמצא להם גמרא בבליה והם זרעים וטהרות ופירש קצת מסכתות משאר הסדרים שלא נמצא להם ג"כ גמרא בבליה והם שקלים ועדיות מדות וקנים הוא הרב החכם הגדול רבינו שמשון ז"ל ה"ה". וראה ז' פראנקל, **דרכי המשנה**, ורשה תרפ"ג, עמ' 354, שביקש לייחס את פירוש "המפרש" לר"ש.

²⁶ ראה תיאור כתב היד בנספח.

²⁷ הוכחה זו היא בעייתית משתי סיבות: האחת, שהציטטה אינה לפנינו כלשונה. והשנייה, שהפירוש מובא אצלנו בשם ר' יעקב. ואפשר שבעל הגיליון ציטט את החיבור ממנו העתיק בצורה פראפרסטית, בלא שדקדק בהעתקתו ובלא שייחס את הדברים לחכם שבשמו הובאו.

²⁸ **בעלי התוספות**, עמ' 284; י"מ תא שמע, **הספרות הפרשנית לתלמוד ב**, ירושלים תש"ס, עמ' 105.

[פרק א משנה א] **חטאת העוף נעשית למטה** - חטאת העוף כגון קיני יולדת וקיני זב וזבה שמביאין בדלות² שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה. וסידרין דקרבתות נקט. ולכך הזכיר חטאת העוף תחלה במשנתנו, כי סדר קרבתות קודמת החטאת לעולה כמו שמצינו בפי' תמיד נשחט.³ ובא להשמיענו שמשפט החטאת הוא למטה מחוט הסיקרא, כי חוט הסיקרא היה חוגר באמצע המזבח,⁴ וכל מעשה חטאת (מן) הן הזאה הן מיצוי למטה מחוט הסיקרא⁵ ובזבחים⁶ מיייתי לה מקרא דכתי'⁷ והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח אי זהו קיר שהשיריים מתמצין ליסוד הוי אומר קיר התחתון. פי' שאז אין יכולין להתמצות על הסובב כי אם ליסוד המזבח.⁸ ובזבחים⁹ פריך וליעביד הזאה מלמעלה והדר נעביד מיצוי מתתאי, דהא בקרא בקיר התחתון מיצוי הוא דכתי' הוא דכתי'¹⁰ ביה, ומשני¹¹ מי כתי' ימצה דמשמע כדקאמרת שאחרי הזאת הדם ימצה הנשאר בדם אל יסוד המזבח נמצה¹² כתי' דמשמע ממילא, ואהזאה קאי.

וחטאת בהמה למעלה דכתי' ביה קרנות בהדיא.¹³

עולת העוף נעשית למעלה פי' למעלה מחוט הסיקרא. ובעולת העוף לא היתה הזאה כלל כי אם מיצוי כמו בעולת¹⁴ העוף אוחו בראש ובגוף ומוזה.¹⁵ ובזבחים פרק קדשי

* מראי המקום למשנה נוספו על ידי בסוגריים מרובעים. את הציטוט מן המשנה ציינתי, על ידי הדגשת מילים אלה. סוגריים עגולים מציינים מחיקה בכתב היד (לא ניסיתי להבחין בין מחיקות של הסופר לבין מחיקות מאוחרות יותר). בסוגריים מרובעים צוינו תיקונים בכתב היד. בהערות ציינתי אם התיקון הוא בין השיטין (בה"ש) או על הגיליון.

¹ ובכתיבה אחרת נוסף: "ואין זה לא רש"י ולא תוספות והוא דומה לשיטה אחת מן בעלי החדושין והוא מזכיר הראב"ד ולא נדפס".

² וכ"כ הראב"ד, המפרש, הרא"ש ורש"י נזיר יב ע"א, ד"ה קן סתומה.

³ פסחים נט ע"א.

⁴ מידות פ"ג מ"א; זבחים נג ע"א.

⁵ דלא כראב"ד שכתב: "והמיצוי היה למעלה מן הסיקרא". עיין משנה תורה הלכות מעשה הקרבתות פ"ז הל' ו-ז.

⁶ סד ע"ב.

⁷ ויקרא ה', ט.

⁸ וכ"כ רש"י שם, ד"ה ואיזה זה ותוס' ד"ה ואיזה זה.

⁹ שם, בשינויים.

¹⁰ נכפל בטעות.

¹¹ שם: אמר רבא.

¹² בכל כתבי היד: ימצה.

¹³ ויקרא ד', ל; זבחים נג ע"א.

¹⁴ צ"ל: בחטאת.

¹⁵ חולין כא ע"ב.

קדשים¹⁶ דריש ליה מקרא דלמעלה מחוט הסיקרא היו כל מעשיה דכתי'¹⁷ ומלק והקטיר לומר לך מה הקטרה בראשו של מזבח אף מליקה ומיצוי¹⁸ בראשו של מזבח. ומיהו בקרן לא היתה כדאמרי בזבחים¹⁹ אם עשאה אמה אחת למטה מרגליו כשירה. והכהן בעשייתה היה עולה בסובב כדאית' התם²⁰ וחוט הסיקרא למטה מן הסובב אמה.²¹

ועולת בהמה למטה ומשום דכתי' בה²² יסוד.²³ אך רש"י ז"ל לא פי' כן בזבחים²⁴ משום דקשיא ליה דיסוד כי כתי' אשירים הוא דכתי'.²⁵ ונראה לו לפרש²⁶ הטעם שהרי הואיל ואינה בקרן דקרנות לא כתי' ביה, על כרחנו למטה היתה נעשית דבכוליה מזבח ליתה כדכתי'²⁷ ונתת הרשת על המזבח, הבדיל הכתוב בין דמים העליונים לדמים התחתונים דהכי דרשי ליה בזבחים²⁸ להאי קרא.

ואם שינה בזה ובזה פסל²⁹ כלומר אם הפך לעשות חטאת למעלה ועולה למטה פסול וכן להפך בבהמה. מיהו בחטאת העוף יש אחד ממעשיה שכשר בכל מקום המזבח כדאמרי בזבחים³⁰ דאם מלקה בכל מקום שבמזבח כשירה. וממצינו יש מחלוקת שני בזבחים³¹ אי מעכב כלל או לא. וסימניך לידע אי זה נעשה למעלה ואי זה נעשה למטה בעוף ע"ע ט' טי³² ובבהמה להפך.

סדר קינים כך הוא החובה כל קיני חובה כגון קיני יולדה ומצורע וזבה אחד חטאת וא' (ע') עולה מתפרשין בלקיחת בעלים או בעשיית כהן. **בנדרים ונדבות** הוא ענין אחר.

16 סה ע"א.

17 ויקרא א', טו.

18 לפנינו, מליקה ומיצוי בשתי מימרות נפרדות. וכן בתורת כהנים דיבורא דנדבה פרשתא ז הלכה ד והלכה ז (מהד' וייס ח ע"ד וט ע"א). ומסתבר שבעל הפירוש איחד את שתי המימרות.

19 סה ע"א. עיין שיטה מקובצת שם אות יג.

20 זבחים פ"ו מ"ה (סד ע"ב).

21 רש"י זבחים סד ע"ב, ד"ה ואיזה זה.

22 ויקרא ד', ז.

23 זבחים נז ע"א, וכ"כ הראב"ד.

24 שם ד"ה ועולה גופה.

25 זבחים נא ע"ב.

26 אין הכוונה לרש"י, שכתב (נז ע"א ד"ה ועולה) שלמדים בקל וחומר מחטאת (נא ע"א). ראה הסבר דומה לזה שכאן ב**חידושי הגר"ז על הש"ס** על אתר (ירושלים תשל"ב, ח"א עמ' רפה) ד"ה שם בגמרא (הערת הרב אי קרומבין). ראה גם **פירוש הראב"ד לספרא** (מהד' וייס, יח ע"ב) במהד' אי שושנה (ירושלים-קליבלנד תשנ"ב) עמ' לו, הערה 95.

27 שמות כ"ז, ה: "והיתה הרשת עד חצי המזבח".

28 נג ע"א.

29 בה"ש תוקן: פסול. וכ"ה בדפוס. בכ"י קויפמן (להלן: כ"י ק), פרמה א (להלן: כ"י פ), הוצאת לו, מינכן (להלן: כ"י מ), רמב"ם (פירוש המשניות, מהד' הרב יוסף קאפח) ובדפוס נפולי רנ"ב: פסל.

30 סג ע"ב.

31 סה ע"ב.

32 על הגיליון: בעוף עולה עולה למעלה וחטאת למטה. חובא במפרש, ועיין בהגהת הב"ח.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

כולן עולות כי חטאת אינה באה אלא לכפרת פשע. ועולה היא מנחה ודורון³³ ואדם הנודר ומתנדב, לדורון קא מכין. ואדם הנודר קן סתם חייב להביא שתי עולות. מיהו אם פירש ואמר הרי עלי פרידה אחת הרשות בידו כדדרשי' בזבחים³⁴ מדכתי'³⁵ והקריבו. **אין בין נדרים וכו'** פי' אין שום דבר בין נדרים ונדבות **אלא שהנדרים כו'** חייב באחריותו, כדמפי' במגלה³⁷ כיון דאמי' עלי כמאן דטעין אכתפיה דאמי. והקשה ה"ר יעקב מאורלנש³⁸ אמאי לא חשיב דנדרים אינן באין מן המעשר אלא מן החולין משום דהוי דבר שבחובה שאינה באה אלא מן החולין ונדבות באות אפי' מן המעשר. וכי תימ' תנא ושייר הא לאו שנוייה הוא דכיון דקתני אין בין לית ליה לשיורי מדי, כדמוכח בפי' מרובה³⁹ דקא פריך מי קתני אין בין מרובה קתני ותנא ושייר, משמע דאי קתני אין בין לא הוה ליה לשיורי. ותיירץ ה"ר אלחנן⁴⁰ דהכא בפרקין קאי אנדבת עוף שכולן עולות, ואי איפשר לעולות שתבא מן המעשר אפי' בנקבה,⁴¹ כדדריש בסיפרי⁴² מואכלת לפני י' אלי"ך מעשר דגנך וגו'⁴³ אין בא מן המעשר אלא דבר הנאכל ועולות הרי הן כולן כליל. אנן⁴⁴ מתני' דמגלה מדתניא בלישנא דמתני' דהכא אין בין לא מיתרצא בהכיל⁴⁵ דלא קאמי' אעופות. ומיהו י"ל⁴⁶ דהכא עיקר והתם אגב גררה נסבה ואיידי דלא קתני ליה הכא לא קתני ליה התם.

[משנה ב] **חטאת שנתערבה בעולה** חטאת מפורשת שנתפרשה כהלכתה או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן ונתערבה בעולה מפורשת **אפי' אחד ברבוא כולן ימותו** אפי' חטאת אחת ברבוא עולות. **כולן ימותו** כי אי איפשר להקריב אפי' אחד למעלה כי שמא אותו הקרב הוא חטאת הנתערב, ותנן לעיל⁴⁷ אם שינה בזה ובזה פסול, ולמטה אי איפשר כי שמא אחת מן

33 עיין שיטה מקובצת, מנחות ד ע"ב אות ט; שיטה לא נודע למי, קידושין יג ע"ב, ד"ה יביאו יורשים עולות; תוספות חכמי אנגליה לקידושין, שם (עמ' 92).

34 סה ע"א.

35 ויקרא א', ו.

36 זו הגרסה של המשנה במגילה פ"א מ"ו. עיין: מ' וייס, 'סדר המשנה במסכת קנים - לשאלת פרקי משנה תוספתאיים', **סידרא** יג, תשנ"ז, עמ' 64, הערה 20.

37 ח ע"א: "א"ר יצחק בר אבדימי".

38 הובא ברא"ש ובתוס' בבא קמא סב ע"ב, ד"ה מרובה ובתוס' חגיגה ח ע"א, ד"ה אמאי. עיין במבוא, סעיף א.

39 בבא קמא סב ע"ב. ובתוס' הני"ל: "משמע הכא היכא דתני אין בין לא שייך למימר תנא ושייר".

40 תירץ שני בתוס' בבבא קמא בסתם, ובתוס' חגיגה וברא"ש בשמו.

41 נראה שצ"ל: נדבה (הערת הרב א' קרומביין).

42 ספרי דברים פיסקא קז (מהד' פינקלשטיין עמ' 169). ברא"ש צוטט כלשונו (בשינוי הסדר).

43 דברים י"ד, כג.

44 ספק: אכן, ונראה שכך צריך להיות.

45 על הגיליון: צ"ע. ואולי מרמז בעל הגיליון לכך שהגרסה שלפנינו היא שונה, ובכך נופלת הקושיה. עיין במבוא סעיף א.

46 וכ"כ הרא"ש.

47 מ"א.

העולות היא. וברובא לא אמרי דליבטיל, דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי⁴⁸ וברעייה עד שיסתאבו לא סגי דאין רעייה לעופות כדאמרי בזבחים.⁴⁹

חטאת שנתערבה בחובה פי חטאת מפורשת בקן סתומה שלא נתפרשה עדיין. **אין כשר כו'.** אין כשר בכל אלו השלשה פרידים כי אם חטאת אחת, כי עולה אי איפשר להקריב מהם כי יש לספק שמא הוא חטאת הנתערב. ושתי חטאות אי איפשר כי יש לספק אימר הן הן הקן שלהם, ובקן אחד משפטו להיות א' חטאת וא' עולה. אך חטאת יוכל להקריב ממה נפשך כי אם הוא הנתערב הוא המפורש הרי הוא טוב, ואם הוא אחד מן הקן סתום מה בכך הרי מתפרש עתה לחטאת בעשיית כהן.

וכן עולה שנתערבה בחובה כו' כדפרישית גבי חטאת.

בין שהחובה מרובה כלומר דין זה נוהג בין שהחובה מרובה כו'. לאותן שנתערב קרי נדבה לפי שאיפשר להיות הקן נדבה, אך הקן סתום אי איפשר להיות כי אם חובה, שאם יהיה נדבה יהיו כולן עולות וחטאת שנתערבה בו כולן ימותו. ואידי דבעי סיפא⁵⁰ **בד"א בחובה ונדבה אבל חובה וחובה כו'** נקט נמי האי לישנא ברישא.⁵¹

בין שהחובה מרובה אסיפא קאי דקתני **עולה שנתערבה בחובה**, דארישא לא קאי דחטאת אי איפשר להיות נדבה.⁵² מאו⁵³ הדין. כי כן המשפט כי **אין כשר אלא כמנין עולות שבחובה** שהרי אם נתערבה בעשר קנינה⁵⁴ הרי כאן כ"א פרידין עמו. ואי איפשר להקריב מכל אלו שום חטאת כי שמא הוא העולה. וי"א עולות אי איפשר כי שמא כל כ"א⁵⁵ פרידין הן מעשר קנינין ונמצא שהקריב מעשר קנינין י"א פרידין אמצודין.⁵⁶

בין ששתיהן שוות פי כגון שתי חטאות בשני קיני.⁵⁷ ונמצא יש שם ששה פרידין ואי איפשר להקריב עולה כי שמא אחד מן החטאות הוא. ושלוש חטאות אי איפשר כי שמא הן מן שני הקינים שאין יכול להיות בהן כי אם שני עולות. וכן מצינן לפרש גבי **עולה שנתערבה כו'** וקל להבין.

[משנה ג] **בד"א בחובה ונדבה**⁵⁸ **אבל חובה וחובה**⁵⁹ **לא**, פי שתי נשים שהיו עליהן שתי לכל אחת חובה אחת ולקחו כל אחת קינה לבדה ואחר כך נתערבו קיניהן זו בזו הרי יש כאן

48 זבחים עג ע"א. וכ"כ הרשב"ץ (מהד' הרב אליהו זייני, חיפה תשמ"ח, עמ' 4).

49 אולי צ"ל מנחות ק ע"ב. עיין רש"י זבחים עג ע"ב ד"ה חטאת שנתערבה ובראב"ד.

50 מ"ג.

51 וכ"כ המפרש.

52 וכ"כ המפרש.

53 המ"ם סומנה בשלש נקודות ועל הגיליון נרשם נו"ן (?). וכנראה צ"ל: ואינו הדין, או כעין זה. ביטוי זה רוחו כמה פעמים בפירוש, ראה למשל להלן פ"א מ"ב ד"ה חזר פוסל.

54 כנראה צ"ל: קינים.

55 אולי צ"ל: הי"א.

56 עניינה של המילה אינו ברור. וכנראה צ"ל: ואינו דין.

57 וכ"כ הרא"ש.

58 לפנינו: ובנדבה.

59 לפנינו: בחובה שנתערבה זו בזו. כ"כ: חובה. כ"מ: חובות שנתערבו (וכן כ"י פירנצה) מזו על זו. ועיין להלן, הערה 81.

ד' פרידין.

מחצה כשר ומחצה פסול קאי אכולהו. אם **אחת לזו ואחת לזו** ונתערבו יחד אי איפשר להקריב מן הד' פרידין כי אם אחד למעלה ואחד למטה. כי שנים למעלה אי איפשר להקריב כי שמא כולו קן של אישה אחת, שדינו חציו למטה וחציו למעלה גם מטעם זה א"א להקריב שנים למטה כי שמא יש לספק שמא כולו מאשה אחת. אבל כשיעשה אחד למעלה ואחד למטה הרי טוב, כי עתה הקינין מתפרשין בעשיית כהן, דבקינין סתומין איירי. וכן **שתים לזו ושתים לזו** לא יקריב כי אם שתיים למעלה ושנים למטה כי אם הוא מקריב שלשה או למעלה או למטה יש לספק שמא אלו שלשה מאשה אחת הן, שדינה להיות שנים למעלה ושנים למטה. וכן **שלוש לזו ושלוש לזו כו'.**

אחת לזו ושתים לזו. פי' אם אחת מרובה משל חברתה כגון חובה אחת שנתערבה בשתיים הרי כאן ששה פרידין.

המועט⁶⁰ כשר. שאי איפשר להקריב מכל אלו כי אם אחד למעלה ואחד למטה כמנין המועט, שאם יעשה שנים למעלה או למטה יש לספק שמא השנים הם החובה לבדה שנתערבה, שדינה להיות אחת למעלה ואחת למטה. אכן בעשותו אחת למעלה ואחת למטה אין לחוש לכלל, שאם הם או מאישה אחת או משתי נשים עתה הם מתפרשין בעשיית כהן. וכן **עשר⁶¹ לזו ומאה לזו** הרי יש כאן מאתים ועשרים פרידין אין כשר בהן אלא כמנין המועט דהיינו כ' פרידין, ויקריבם י' למעלה וי' למטה שאם הוא מקריב למעלה או למטה י"א פרידין יש לספק שמא כולן מעשר קינים שנתערבו ואין דינם להיות בהן כי אם י' למעלה וי' למטה.

בין משם אחד בין משתי⁶² שמות פי' ואלו הדינים שאמרנו נוהגין בין משם אחד בין משתי שמות וכולהו מפי' להו בבבא בסמוך.

[משנה ד] **כיצד משם אחד** באשה אחת. **לידה ולידה, זיבה וזיבה** פי' שכשהיתה יולדת ברה קן א' ללידתה ולא נתנתו לכהן עד שילדה פעם אחרת ובררה קן שני וכן זיבה וזיבה. **ר' יהודה⁶³ אומר שתי נשים שלקחו קיניהם בעירוב** כלומי' שלא בררו כל אחת ואחת קן שלה. וכן אם נתנו דמים לכהן בשותפות לקחת להן שתי קינים לזו א' ולזו אחד. ובא ר' יוסי להשמיענו שיכול הכהן לבררם ולעשות אי זה מהם שירצה חטאת לאשה זו ואי זה מהם שירצה עולה לאשה אחרת. ובעירובין⁶⁴ פריך ור' יוסי לית ליה ברירה,⁶⁵ והתנן ר' יוסי אומר עד דמוקי לה⁶⁶ כשהתנו. ופרש"י ז"ל⁶⁷ שהתנו שכל מי שיקריב הכהן לשמה יהי שלה.

60 גרסת כ"י"ק וכ"י"מ. בכ"י"פ, הוצאת לו, כ"י פירנצה ורמב"ם: הממועט.

61 וכ"ה בהוצאת לו. לפנינו: ועשר. ואולי המחבר לא גרס: ושלוש לזו.

62 וכ"ה בכ"י פירנצה. לפנינו: משני.

63 צ"ל: יוסי.

64 לו ע"א.

65 לפנינו: וסבר ר' יוסי אין ברירה.

66 "אמר רבה התם כשהתנו".

67 שם ד"ה כשהתנו.

ולא נהירי⁶⁸ דאכתי לא מהני אלא בברירה, שכשהקריבן הכהן לשם אשה אחרת הוברר הדבר שזה שלה. ונר' לפרש⁶⁹ שהתנו הנשים ביניהן וביררו קיניהן זו שלי וזו שלך ונתנתם לכהן ושוב לא נתערבו בידו. וכן בנתנו דמים לכהן ברר הכהן בלקיחתו זו לאשה זו וזו לחברתה ושוב לא נתערבו. ושפיר פריך אי בשהתנו מאי למימרא, ומשני הא קמ"ל דלא גזרי' התנו אטו לא התנו⁷⁰ וקמ"ל כרב חסדא⁷¹ כו'.
סליק פירקא

[פרק ב משנה א] **קן סתומה. קן סתומה שפרח ממנה גוזל אחד לאויר העולם או שפרח לבין המתים או שמת א' מהם יקח זוג לשני.**

קן סתומה שלא נתפרשה עדיין, **אם פרח ממנה גוזל לאויר** שבא משם יקח זוג לשני, וה"ה אם היתה מפורשת ופרח ממנה גוזל הידוע חטאת או עולה אלא סתומה דנקט משום סיפא נקטיה, דקתני **פרח לבין הקריבות פסול**, ואי מפורשת היתה כבר למדנו דינו בפי' ראשון חטאת שנתערבה בעולה כו'⁷² כך פי' ה"ר יעקב לוי⁷³ ור"י יעקב⁷⁴ פי' דרבותא נקט, לא מיבעיא מפורשת שכבר נתפרשו ולא אגיד חד בחברתה שלוקח זוג לשני אבל סתומה שעדיין לא (הוכרו) הובררו ואגיד חד בחבריה ותרוייהו כחד דמו אימי' לא קמ"ל. ולא מיבעיא פרח לאויר העולם דלוקח זוג לשני כי שמא יוכל לחזור להכשרו אם ילכד במצודה והובא שנית אל הכהן, אלא אפי' פרח לבין המתות שאיפשר להתברר כי שמא יהא ניכר, אלא אפי' מת דלא מצי הדר לקיבעיה, **יקח זוג לשני**. והראב"ד ז"ל פי'⁷⁵ דנקט סתומה דוקא דמילתא פסיקתא קתני דאי תנא מפורשת היה לו לפי' וידוע אחד מהם פרח שאם לא נודע השני ימות דהוה ליה ספק חטאת ספק עולה.

פרח לבין הקריבות פסול פי' פסול הוא עצמו בכל מקום שהוא ופוסל אחד כנגדו ממקום שפרח.⁷⁶

68 וכן הקשו בתוס' שם, ד"ה כשהתנו, ובתוס' כאן (ומשם במפרש).

69 בתוס' שם: "ונראה לר"י לפרש". וכ"ה בשמו בתוספות רבינו פרץ ובריטב"א שם. וכל הפירוש הזה, עד סוף הפרק, נמצא שם, ובתוס' ובמפרש כאן.

70 כ"מ שם: "מהו דתימא ניגזר זימנין דלא ליתני קמ"ל".

71 "דאמר רב חסדא אין הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן".

72 פ"א מ"ב.

73 מובא בתוס' כאן ד"ה קן סתומה בשמו. אורבך **(בעלי התוספות, עמ' 674)** מזהה אותו כרב יעב"ץ, בנו של ר' יצחק הלוי וראש ישיבת רמיישא לאחר תתנ"ו. עיין: א' גרוסמן, **חכמי אשכנז הראשונים**, ירושלים תשמ"ט, עמ' 445, בהשלמה לעמ' 273.

74 במפרש: "ופירש רבי". ולשון דומה מאוד לזו שכאן ברא"ש. עיין במבוא, סעיף ב.

75 הובא ברא"ש בלשון מאוד דומה, בלי ייחוס לראב"ד, וכן בתוס' נזיר יב ע"א, ד"ה קן סתומה (ועיין שם בהערה על הגיליון הערת התוספות יום טוב. ואמנם בכ"מ ובכ"י וטיקן 110 אין המשפט "ואילו קן מפורשת אין לו תקנה" נמצא. ומכאן שבהערת המפרש כאן "פי' רבינו יעקב פירש"י ודילגתיו שאינו עיקר" כוונתו לגרסת רש"י - בניגוד לגרסה שלפני שאר הראשונים וכתבי היד). בראב"ד הלשון סתומה יותר: "...ואילו בקן סתומה אין צריך לדקדק כלום" ועיין במבוא, סעיף ג.

76 וכ"כ המפרש והרא"ש בשמו.

[משנה ב] **כיצד לזו שתי קינים כו'** תני כללי והדר מפי להו.⁷⁷ שתי קינים סתומים ולא הופרשו הקיני זה מזה **פוסל [קן]**⁷⁸ **אחד בהליכתו**, כי ממקום שפרח נשאר ג' פרידין. ומאותן ג' פרידין לא יוכל להקריב כי אם חטאת ועולה, שאם יקריב ב' חטאות ועולה א"כ יהיה הפורח נקבע לעולה. ויש לחוש כי שמא למקום שפרח יקריבו אותו לחטאת ונמצא שיהיו ג' חטאות בשתי פרידין ואינו דין. וכן אי איפשי לעשות ב' עולות, כי שמא למקום שפרח יקריבו אותו לעולה ונמצא ג' עולות בשתי פרידין. אכן בעשותו אחד חטאת וא' עולה אין לחוש לכלל, כי הפרידה יחידה הנשארת הנה יאמר הכהן שתהא כנגד הפורחת כי עדיין לא הוקבע קן וקן בפני עצמו. ובאותו מקום שפרח אשר יש לשם חמש פרידין לא הרויחו כלום בפריחה זו, שהרי אם יקריבו ג' עולות או ג' חטאות יש לחוש שמא אלו ג' עולות משתי קינים של אשה אחת הן. אך כשהוא עושה ב' חטאות וב' עולות אין לחוש לכלום שאפי' יהא (הפורח) הנפרח אחד מהם מה בכך הרי הניח הכהן בר זוגו.

חזר פוסל אחד בחזרתו פוסל קן אחד לבד מאותו שפסל בפריחה ראשונה כי כאשר חזר הרי יש מכל ארבעה. ומכל אלו השמונה פרידין לא יוכל להקריב כי אם ד' כי יש לספק שמא אותו שחזר אינו אותו שפרח בפריחה ראשונה ולכך לא יוכל להקריב מצד זה כי אם חטאת (ד) ועולה. שאם יקריב ב' חטאות שמא אותו שפרח בפריחה שניה מאלו שני קיני הוא ושמא במקום שפרח שם יעשו חטאת, ונמצא ג' חטאות משני קינים. וכן אם יעשו שני עולות שמא מצד השני יעשו מן הנפרח עולה ונמצא ג' עולות בשני קנים ואינו דין. אבל יוכל להקריב חטאת ועולה מצד זה וחטאת ועולה מצד אחר, או שתי חטאות ועולה מצד זה ועולה מצד אחר, או שתי עולות וחטאת אחת מצד השני חטאת אחת או שתי עולות ושתי חטאות מצד אחד ולצד השני ימותו כולם.⁷⁹

פרח וחזר ופרח וחזר שאז ע[...]⁸⁰ נתערבו כולם זה בזה **לא הפסיד כלום** מבפריחה שניה, כי בפריחה שניה כבר אמרנו כי אין כשר בהן כי אם שני קינים, וכבר למדנו בפ"ק⁸¹ חובה וחובה שנתערבו זו בזו מחצה כשר ומחצה פסול, וא"כ **אפי' יתערבו זו בזו כולם אין פחות משתיים**, פי' משתי קינים.

[משנה ג] **לזו אחת לזו שתיים כו'** עד עתה דבר כשקיניהן שוין, ועתה בא להשמיענו כשמרובים זו מזו כדמפ'. **ופרח מן הראשונה לשניה** וכן לכולם. **וחזר עד לראשונה פוסל אחד בהליכתו ואחד בחזרתו, הראשונה והשניה אין להן כלום**, כי בפריחה ראשונה בלא חזרה מיד הפסידה הכל ואפי' הפרידה הנשארת. שאם יעשה חטאת א"כ אותה שפרחה הוקבעה לעולה והוא ליה עולה שנתערבה בחובה דאמרי' לעיל⁸² אין כשר אלא כמנין עולה שבחובה. וכן אם יקריבנה עולה הוקבעה חטאת, והוי חטאת שנתערבה בחובה, אי נמי

77 ו"כ תוס' כאן ד"ה פרח לבין הקריבות (ומשם במפרש).

78 נוסף על הגיליון.

79 ו"כ המפרש והרא"ש.

80 מחוק.

81 פ"א מ"ג ועיין מה שהערנו שם (הערה 59) על הגרסה.

82 פ"א מ"ב.

איכא למיחש שמא בקן השני יקריבנו כמו כן לעולה, ושניה אין לה אלא קן אחד חציו למעלה וחציו למטה, שאם יקריב ב' חטאוי איכ' למיחש שמא נעשו בשלישית הנפרח חטאת כמו כן ונמצאו ג' חטאות בשני קינים. וכן אם יקריב ב' עולות איכא ח' חששא.⁸³ וכן בשלישית אין לה אלא ב' קינים חציו למעלה וחציו למטה, לפי שאי אפשר להקריב לא ג' חטאות ולא ג' עולות כדפרישית בראשונה ובשניה.

הפסידו קן אחד בפריחה, לבד מן השביעית שלא הפסידה כלום בפריחתה ויכולה לעשות (ה) [שבע⁸⁴] חטאות ושבע עולות. כי אפי' יהא הפורח אחד מהם אין לחוש שהרי הניח הכהן מכל אחת אחד כנגד הפורח. אך בחזרה מן השביעית לששית ולכולן אז הפסידה השביעית קן אחד כי שמא הפורח עתה הוא מקיני השביעית, ואותו שפרח תחלה נשאר שם, ואם יעשו השביעית ז' חטאות שמא ששית יעשו מן הנפרח כמו כן חטאת ונמצאו ח' חטאות בז' קינים. וכן אם ז' עולות איכ' למיחש שמא יעשו הששית כמו כן מן הנפרח עולה. וכן הששית פרח ממנה לחמשית הפסידה הששית קן אחד, לבד מקן הראשון שהפסידה בפריחה ראשונה, כי שמא מגוף הששית פרח לחמישית ואינו יכול להקריב אלא ד' חטאות וד' עולות כי יש לחוש כי שמא השנים שנפרחו ממנה זה⁸⁵ בפריחה וזה בחזרה שמא מגוף של ששית, ולעולם היא מפסדת שנים כנגדה וכן כולם. הפסידה ב' קינים א' בהליכה וא' בחזרה והשניה הכל כי ב' פרחו ממנה וב' הפסידה כנגדה הרי ב' קיני' שלה נפסדין.

והקשה ה"ר יעקב מאורלייש לוי⁸⁶ כיון שהראשונה אין לה כלום למה תפסיד(ה)⁸⁷ השניה כשחזר ממנה לראשונה, אי נמי כיון שהשניה אין לה כלום למה תפסיד השלישית קן אחד בחזרה ממנה לשניה והיה⁸⁸ להקריב ב' חטאות וב' עולות, ותיירץ דהיינו טעמ' משום גזירה שאם אתה אומ' שלא תפסיד השניה בעבור חזרתה לראשונה, אי נמי שלישית לא הפסידה בעבור חזרה לשניה, אתי למימר שהרביעית נמי לא הפסידה בחזרה לשלישית, אי נמי איכא למיגזר שמא יאמרו שלא תפסיד השניה בעבור פריחה לשלישית, ועל דרך זו נפרש כל הבבא.

פרח וחזר⁸⁹ פרח וחזר⁹⁰ י"א דהני פרח וחזר לא קאי אראשונה ושניה,⁹¹ ומשום דכיון דאין

⁸³ וכ"כ הרא"ש.

⁸⁴ תוקן על הגיליון.

⁸⁵ בח"ש.

⁸⁶ וכ"כ המפרש: "ופי' הרב רבינו יעקב הלוי". השטמ"ק הגיה: "רבינו זרחיה הלוי", ואמנם העניין מצוי גם בפירושו של הרז"ה, אבל לכאורה אין בכך צורך, הן מחמת שלשונו של הרז"ה שונה, והן מחמת שאף הרא"ש מצטט: "והקשה הר"ר יעקב מאורליניש", והלשון אצלו זהה כמעט לכאן. עיין במבוא, סעיף ד.

⁸⁷ היה כתוב: הפסידה, ותוקן: תפסיד.

⁸⁸ צ"ל: והיה לה להקריב.

⁸⁹ "...השלישית והרביעית אין לה כלום".

⁹⁰ "...החמישית והששית אין לה כלום".

⁹¹ וכ"כ המפרש, והרא"ש בשם י"מ.

להן כלום הוו להו מתות, ותנן⁹² ואם פרח מבין המתות כולן ימותו. וזה אינו נכון⁹³ כי קיני הראשונה אינן מתות כי אם בעבור ספק האחרון ואינן בכלל ואם פרח מבין המתות, אלא ודאי פשיטא דאראשונה לא מצו קאי כי איך יקריבו לא בחמישית ולא בששית שמא קן ראשונה אותו או כולו חטאת או כולו עולה כי יש לספק אימר פורח כל הקן הראשונה.⁹⁴ הראשונה והשניה והשלישית והרביעית, אין להן כלום כי יש לספק כל הדי' פריחות פרחו מגוף קיני השלישית והרביעית. ועתה אם יעשה מן הרביעית חטאת איכ' למיחש שמא הדי' פרידין אשר פרחו שתים בפריחה וב' בחזרה שמא ממנה (הם) היו, ושמא כולם עולות או חטאות במקום שהם. ואם יעשה מן הדי' או חטאת או עולה נמצאו בו ה' חטאות או ה' עולות, והחמישית אימר פרחו ממנה ד', ולכך אינה יכולה לעשות כי אם חטאת א' ועולה אחת, שאם יעשה ממנה ב' חטאות או ב' עולות יש לחוש הדי' שפרחו ממנה יקריבו כולן חטאות או כולן עולות ונמצאו ו' חטאות או עולות מחמש קינים אעפ"י שמן הדין אין לה להפסיד בשביל פריחה ממנה לרביעית ולפי שהרביעית אין לה כלום, אך מ"מ היא מפסדת משום גזירה כדפרישית לעיל גבי שנייה ושלישית.

והשביעית יש לה חמש לפי שלא הפסידה רק בחזרות ולא היו שם אלא שני חזרות. **פרח וחזר. פוסל אחד בהליכתו וכו'.** החמישית והששית אין להם כלום לפי שששה פרידין פרחו ממנה ושמא כולם מגופה של ששית היו, ואם הוא מקריב אותם חטאת שמא יעשו כן מששה פרידין במקום שהן ונמצא ז' חטאות מו' קינים.

והשביעית יש לה ד' לפי שלא פרחו ממנה רק ג' פרידין בג' חזרות, ולכך יש לה ד' קינים קריבים, שאם אתה נותן לה ה' חטאות איכא למיחש שמא הג' פרידין ממנה מגופה, ואם היו השאר קרבין איכ' למיחש שמא יעשו כן מן הג' חטאות ונמצאו ח' חטאות בז' קינים. **וי"א שביעית לא הפסידה כלום ויקריב ז' חטאות וז' עולות**⁹⁵ דכיון שהפסידה שכולם מתות ליכא למיגזר כדגזרינן בפריחה קמייאת דגזרי' חזרה אטו פריחה. ומיהו הלשון אינו נכון⁹⁶ דהוה ליה למיתני השביעית נשכרת שהרי חזרה זו כי לא היו אלא ה' ועתה יש לה ז'. אבל הכי יש לפי' לא הפסידה כלום מכבתחלה טרם חזרה זו שאז מן הדין אין לה אלא ה' שהפסידה ב' בשתי חזרות, והשת' נמי יש לה חמש שלא הפסידה כלום בחזרה זו, אבל שבע אין לה משום דאיכא למיגזר חזרה שלישית אטו חזרה שנייה.⁹⁷ אבל ליכא למימר דאפי' ה' אין לה אלא משום דגזרי' אטו אחרוני דכיון דכולהו מתות כולי⁹⁸ (הני) האי לא גזרינן. והקשה ה"ר יעקב מאורלייש⁹⁹ איך יתכן לומר שימותו השנייה

92 בסוף משנה זו.

93 גם הרא"ש דחה פירוש זה.

94 וכ"כ הרז"ה.

95 כך הסביר מ' קופל בפירושו **סדר קנים - ביאור חדש למסכת קנים ע"פ תורת החשבון**, אלומה 1998, עמ' כט.

96 וכ"כ המפרש.

97 וכ"כ הרז"ה.

98 בה"ש.

99 הובא במפרש, ובתוס' יומא סה ע"ב, ד"ה ומשום (שם שאלה זו עולה לפני הזכרת שמו).

[א] ו¹⁰⁰ השלישית לבד אחת משום גזירה וכן בפרח וחזר שנית יש מהם שמתים כולם משום גזירה, וביומא פריך¹⁰¹ שני שעירי¹⁰² פריך בהדיא ומשום גזירה ימותו עלה ההיא דקאמי¹⁰³ אין עולין להם לשנה הבאה פי' בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או נאבדו ולשנה הבאה נמצאו אין מועלין בהם¹⁰⁴ לשנה הבאה. ור' יהודה אמ' עולים. וקאמי' מ"ט דר' יהודה קאסבר חובות של שנה זו קריבות לשנה הבאה לפי שאדם המביא חובתו, דעתו וכוונתו דשאם לא יועילו בשנה זו כגון אם נגנבו שיועילו לו לשנה הבאה, אם ימצאו. וקא מותיב ליה אביי מפר ושעיר של יום הכפורים שאבדו והפרישו אחרים תחתיהם כולם ימותו, פי' אם נמצאו אותם שהפריש כבר ואמאי ימותו שהרי גם היה דעתו של מביא פר ושעיר אלו שאם לא יועילו בשנה זו שיועילו בשנה הבאה לכשימצאו. דלא דאמי לשאר חטאות שכפרו בעליה באחר דק"ל למימר למיתה אזלא¹⁰⁵ דאיכ' למימר דהתם בחטאת חלב איירי כי אין דעת המביא שאם לא יועילו לכפר לו שיועילו לו לכשיעשה חטא כזה כי אין אדם מצפה שיחטא פעם אחרת,¹⁰⁶ ומשני קרבנות צבור כדקאמי¹⁰⁷ שני¹⁰⁸ קרבנות צבור כדר' טבי דא"ר טבי חדש בחדשו אמרה תורה¹⁰⁹ חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה ופריך הא תינה שעיר פר מאי איכ' למימר פי' שפר לא היה בא משל צבור כי אם משלו,¹¹⁰ ומשני גזירה אטו שעיר, ופריך ומשום גזרה ימותו, הא אית (ליה) [להו]¹¹¹ תקנתא ברעייה כדפרישית,¹¹² אבל כאן רעייה אי איפש' דאין פדיון לעוף.¹¹³ ובוזה מיושבת חדא דזבחים פרק התערובות¹¹⁴ דקאמי' התם דזבחים שנתערבו בשור הנסקל ימותו, ומפי' בגמ'¹¹⁵ דהיינו משום גזירה שמא יטול מן הקבוע, ואקשי¹¹⁶ ומשום גזירה ימותו אלא ודאי היינו טעמא דהתם משום דלית

100 אל"ף תלויה בין השיטין, כלומר שצ"ל "או השלישית" במקום "והשלישית".

101 צ"ל: פרק.

102 יומא סה ע"ב.

103 שם ע"א.

104 צ"ל: עולין להם.

105 תמורה פ"ד מ"ב; יומא נ ע"א.

106 וכ"כ בתוספות רבינו פרץ, ירושלים תשנ"ו, עמ' יב, ובחידושי הריטב"א ליומא (מהד' א' ליכטנשטיין, ירושלים תשל"ו), עמ' שפו (וראה הערה 148 שם).

107 לפנינו: קא אמרת.

108 לפנינו: שאני.

109 במדבר כ"ח, יד.

110 וכ"כ רבינו חננאל שם.

111 נמחקה היו"ד ונוספה וי"ו בה"ש.

112 וכ"כ רש"י, ד"ה ומשום.

113 מנחות פ"ב מ"א; יומא מא ע"ב. כך תירצו בתוס' יומא שם סה ע"ב, ד"ה ומשום בשם ר' יעקב מאורלייניש. וכ"כ במפרש, וברא"ש בשם רבינו תם.

114 פרק שמיני - "כל הזבחים שנתערבו", ע"ב. וכן הקשה ר"י בתוס' יומא שם.

115 עג ע"ב.

116 נראה שצ"ל: וליקשי.

ליה תקנתא ברעייה הואיל ונתערבו בין המתות.¹¹⁷ וה"ר יעקב מתרץ¹¹⁸ דהתם להכי פריך ומשום גזירה ימותו משום דלאו גזירה מעלייתא למיגזר פר אטו שעיר, תדע דכי משני התם¹¹⁹ גזירה שמא יאמרו הגורל קובעו משנה לחברתה לא פריך לה¹²⁰ משום גזירה ימותו ובתר הכי משני פר אטו שעיר פריך ליה.

ואם פרח מבין המתות לכולן כולן ימותו פי¹²¹ מבין החטאות המתות דעלמ' וי"מ¹²² דאראשונה ואדכותה קאי שאין להן כלום וחשבי להו כמתות וליכא כדפרישי לעיל.¹²³ [משנה ד] **קן סתומה וקן מפורשת כו'** שעדיין לא נתפרשה, וקן מפורשת שנתפרשה זו לחטאת וזו לעולה אם פרח פרידה אחת מן הסתומה למפורשת ונתערב (בזו) בין¹²⁴ המפורשת (כולם ימותו) יקח זוג לשני, והמפורש כולן ימותו שהרי חטאת שנתערבה בעולה הוי¹²⁵ שאין אנו מכירין גוף המפורשת אי זו חטאת ואי זו עולה. **חזר או שפרח כו'** מן המפורשת לסתומה. או שפרח ראשון¹²⁶ **כולן ימותו** דחטאת שנתערבה בעולה הוי באותו¹²⁷ שפרח אינו ידוע אם הוא חטאת או עולה.

[משנה ה] **חטאת מכאן ועולה מכאן וסתומה באמצע כו'**, חטאת מפורשת שנתפרשה ג"כ לעולה. **וקן סתומה באמצע** בין החטאת. אם פרח גוזל אחד אצל החטאות והשני אצל העולה **לא הפסיד כלום** כי עתה תתפרש הסתומה בעשיית כהן שתאמר זה שהלך אצל חטא[ו]ת¹²⁸ **חטאת וזה שהלך אצל עולות עולה.**

חזר לאמצע באמצעיים¹²⁹ **ימותו אחד מפה ואחד מפה ימותו** דאיכא למיחש שמא החטאת פרחת מפה והעולה מצד השני ונתערבו זו בזו, והצדדין אלו שלצד החטאות חטאת, ואלו שלצד העולות עולה.

וחזר ופרח מן האמצע לצדדין כולן ימותו ה"ג,¹³⁰ ול"ג או שפרח¹³¹ דמשמ' דתרי מילי נינהו והיינו חזר שפרח כתחלה מן האמצע לצדדין¹³² שהרי כבר שנינו לא הפסיד כלום

¹¹⁷ עיין תוס' זבחים ע"א ע"ה אפילו.

¹¹⁸ דברים דומים בתוס' יומא סה ע"ב, ד"ה ומשום: "אי נמי נראה ל"י.

¹¹⁹ יומא סה ע"ב.

¹²⁰ הכתיבה אינה ברורה.

¹²¹ וכ"כ הרא"ש.

¹²² כדברי המפרש.

¹²³ וכ"כ הרא"ש.

¹²⁴ בה"ש.

¹²⁵ פ"א מ"ב.

¹²⁶ לפנינו: מן המפורשת ראשון. בכי"מ וכ"י פירנצה: מן המפורשת לסתומה ראשון. וכן גרס המפרש.

וברא"ש: או שפרח מן המפורש ראשון לסתומה.

¹²⁷ נראה שצ"ל: דאותו.

¹²⁸ וי"ו נוספה בה"ש. בכי"ק וכי"מ: חטאת. כי"פ, הוצאת לו, כ"י פירנצה: חטאות.

¹²⁹ לפנינו: האמצעיים.

¹³⁰ כעין הגרסה בכ"י פירנצה וכי"מ: חזר עוד ופרח.

¹³¹ כגרסת כי"ק, פרמה, הוצאת לו, ראב"ד ור"ה. והמפרש גרס כנראה רק "חזר".

¹³² וכ"כ הרא"ש, שהביא גם את הראב"ד שפירש אחרת.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

וקמ"ל רבוותא דאע"ג דאיכ' ספק ספיקא ימותו.

אין מביאין תורין כנגד בני יונה, האשה שהביאה חטאתה תור כסדר כל הקרבנות שהחטאת קודמת לעולה כדאית' בפי' תמיד נשחט,¹³³ **תכפול ותביא עולתה תור** להביא ממין החטאת, ולא מיבעי ביה ביאת חטאת תחלה דהשתא איכא תרתי. אלא אפי' עשה כהן שלא כדין והקריב אשר לעולה ראשונה אעפ"כ צריכה להביא עולה ממין חטאת כי הכל הולך אחר החטאת, כדריש בסיפרי¹³⁴ אחד לעולה ואחד לחטאת וכפר מכאן אמרו האשה שהביאה כו',¹³⁵ פי' מדסמך לחטאת וכפר ללמדנו שממין הכפרה צריך להביא. תימ¹³⁶ דהכא משמע שאם הביאה חטאתה בן יונה אינה צריכה להביא קרבן אחר אעפ"י שהביאה עולתה ראשונה, ובפי' תמיד נשחט¹³⁷ משמ' דאי לאו קרא דגלי במצורע דלא עיכובא הוא מדכתי¹³⁸ והעלה אשר העלה כבר הייתי אומ' שאם קרבה העולה ראשונה תפסל, התם בשקרבה עולתו, ופריך ומי קרבה עולתו ברישא והכתי¹³⁹ והקריב את אשר לחטאת ראשונה כו', על דרך זה בנה אב שכל החטאות קודמות לעולה פי' אפי' עיכובא נמי איכא. דאי לא סבר ליה דליהוי עיכובא מאי פריך דילמ' הביא בדיעבד איירי¹⁴⁰ דלמסקנא נמי דמשני והעלה אשר העלה כבר, מ"מ לכתחלה (העולה קודמת לחטאת) [החטאת קודמת לעולה]¹⁴¹ משום דכתי¹⁴² ואחר ישחט את העולה, ותירץ רבי חיים¹⁴³ דבמצורע איצטריך קרא משום דסד"א דעיכובא, הוי דכתי' ביה¹⁴⁴ זאת תהיה תורת המצורע בהוייתו¹⁴⁵ יהא ומשום עיכובא, ועוד יש לתרץ משום דכתי' ואחר ישחט את העולה ושנה בו הכתוב לעכב.¹⁴⁶

האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו יורשין עולתה בקידושין¹⁴⁷ פליגי בה רב ושמואל, דאיכ' מאן דמוקי מתני' כשהפרישתה מחיים דאי לאחר מיתה לא יהיו היורשין נזקקין

133 פסחים נט ע"א.

134 תורת כהנים, תזריע פרק ד ג (מהד' וייס נט ע"ד). מובא ברא"ש.

135 הראב"ד שם גורס: "מכאן אמרו וכו' בן עזאי אומר".

136 וכן הקשו תוס' פסחים נט ע"א, ד"ה זה בנה (בשם ריב"א), והמפרש ("וקשיא לרבי") והרא"ש, וכן תוס' קידושין יג ע"א, ד"ה האשה, תוס' זבחים ה ע"א, ד"ה עולתה, והמיוחס לר"ש משאנן לספרא, תזריע פי"ד ה"ג.

137 שם.

138 ויקרא י"ד, כ.

139 ויקרא ה', ח.

140 אחרי מילה זו יש סימן לא ברור.

141 נוסף מעל השורה.

142 ויקרא י"ד, יט.

143 הובא במפרש וברא"ש. וכן בתוס' פסחים נט ע"א, ד"ה בנה וזבחים ה ע"א, ד"ה עולתה (בשמו) וקידושין יג ע"א ד"ה האשה (בסתם).

144 בה"ש. ויקרא י"ד, ב.

145 מנחות ה ע"א.

146 עיין תוס' פסחים נט ע"א, ד"ה דכתיב.

147 יג ע"ב.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

להביא משום דהוי מלוה על פה שאינה גובה מן היורשין, ואיכ' מאן דסביר' ליה דאפי' בשהפרשתה לאחר מיתה מיירי משום דמלוה הכתובה בתורה כשטר דמיא.

יביאו יורשין עולתה דעולה באה לאחר מיתה.

לא יביאו יורשין חטאתה דחטאת שמתו בעליה הלכתא גמירי לה דלמיתה אזלא.¹⁴⁸ והא דתניא בת"כ¹⁴⁹ מנין שאם הביאה עולתה ומתה שיביאו יורשין חטאת ת"ל אחד לעולה ואחד לחטאת. והיה רוצה ה"ר יעקב¹⁵⁰ לתרץ דהתם מיירי בעוף וגמירי דאין חטאת העוף מתה. חמש חטאות מתות שהם הלכה למשה מסיני כמו שאין חטאת צבור מתה כדאמר' ביומא.¹⁵¹ ופרש"י ז"ל הטעם¹⁵² הואיל וליתה בכולהו ה' חטאות המתות דאינה בכלל תמורה חטאת דאין צבור ממירין והואיל וליתה בכולהו חד מינייהו¹⁵³ ועוף נמי אינו בכלל תמורה כדאמר' ביומא¹⁵⁴ דאין תמורה לעוף אינו בכלל חמש חטאות המתות. ושוב חזר בו ושוב חזר בו [רש"י ז"ל]¹⁵⁵ דר' יהודה פליג עלה וס"ל דיש תמורה לעוף¹⁵⁶ וסתם סיפרי ר' יהודה.¹⁵⁷

סליק פרקא

[פרק ג משנה א] **בד"א בכהן נמלך כו'** עד עתה דברנו בכהן הבא לימלך אחר כל אלו הספקות ומזה השמיענו משנתנו כי זה המשפט לאמר לו. אך בכהן שאינו נמלך כי אחרי שנתערבו לא שאל על פי החכמים ועשה בחכמתו אין לו דין שוה כאשר למעלה. **אחת לזו ושתיים לזו וכו'** אפי"ק¹⁵⁸ קאי דאמ' ¹⁵⁹ בחובה וחובה שנתערבו זו בזו כו' והכא

¹⁴⁸ בבא קמא קי ע"ב. עיין במבוא, סעיף ה.

¹⁴⁹ תורת כהנים, דיבורא דחובה פרק יח ג (מהד' וייס כד ע"ג). הגרסה הזאת נמצאת שם בכ"י וטיקן 31 (הוצאת מקור, ירושלים 1972, עמ' 48) וכ"י פרמה (דה רוסי מס' 139), ברשב"א לקידושין יג ע"ב, ד"ה ואמר שמואל (מהד' א' ליכטנשטיין, ירושלים תשמ"ג, עמ' קב) ובתוספות רבינו שמואל ב"ר יצחק שם (מהד' מ' בלוי, ניו יורק תש"ל, עמ' נה). (עיין ספרא [מהד' א"א פינקלשטיין] כרך ג, עמ' 268). עיין: א"א פינקלשטיין, 'מתורתו של ר' נחוניא בן הקנה', **ספר היוכל לחנוך אלבק**, ירושלים תשכ"ג, עמ' 354; מ' וייס (לעיל, הערה 36), עמ' 75 והערה 74.

¹⁵⁰ ברא"ש: "הר"ר יעקב מאורליניש".

¹⁵¹ סה ע"ב.

¹⁵² וכ"כ בתוספות רבינו שמואל ב"ר יצחק (לעיל, הערה 149), עמ' נו, וברא"ש כאן. **בשער המלך** הלכות פסולי המוקדשין פרק ד הלכה א (מהד' מכון ירושלים, ירושלים תשנ"ה, עמ' רמב) כתב: "לא ידעתי היכן מצא כן בפרש"י ז"ל".

¹⁵³ יומא נ ע"א ד"ה שאין חטאת השותפין מתה.

¹⁵⁴ יומא מא ע"ב: "והא אין פדיון לעוף". תמורה פ"א מ"ו (יג ע"א): "העופות והמנחות אינן עושין תמורה".

¹⁵⁵ נוסף על הגיליון.

¹⁵⁶ עיין יעיר קינו על הרא"ש כאן, שלא מצא כן לר' יהודה. וביומא נ ע"א ר' יהודה סובר שחטאת צבור מתה.

¹⁵⁷ יומא מא ע"א. והרא"ש מוסיף: "וי"ל בשביל זה לא היה צריך לחזור".

¹⁵⁸ = אפרק קמא.

¹⁵⁹ פ"א מ"ג.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

נמי איירי דמה נפשך חציין חטאת וחציין עולות.

חציין למעלה וחציין למטה שלמעלה מחצה כשר ומחצה פסול, כי אפי' יהיו שלמעלן לאשה אחת כולן ושלמטה לחברתה מ"מ כל מעלה ומטה מחצה כשר ומחצה פסול, כי בידוע שמתחלקין חציין עולות וחציין חטאות.

[משנה ב] **אחת לזו ושתיים לזו ושלוש לזו ועשר לזו כו'.** פשיט' היא למבין עד **חציין למעלה וחציין למטה המרובה כשר**. פי' כמנין המרובה כשר, כגון מאה לזו וי' לזו ונתערבו יחד הרי כאן מאתיים ועשרים פרידין והקריבם הכהן מאה וי' למעלה וכנגדן למטה, מה נפשך המאתיים כשרים, כי אפי' יהיו כל י' הקינים של אשה אחת שהמועט שלה כולם למעלה או כולם למטה, מ"מ יש מהעשר עשרה פרידין כשרים שכן דינם לחלקם חציין למעלה וחציין למטה. והתשעים של אשה אחת מתפרשין בעשיית כהן הרי מאה וי'¹⁶⁰ כשרין למטה וכן למעלה ממה נפשך. וכן המשפט בשתיים לזו ושלוש לזו הרי כאן חמשה קינים העולים לי' פרידין, והקריב ה' למעלה והי' למטה מה נפשך יש כאן שש פרידין כשרים, כי אפי' יהיו כל שתי הקינים שמעטה¹⁶¹ הם למעלה מ"מ יש קן אחד כשר כי הם מתחלקין לחטאות ועולות, והפרידה החמישית היא מתפרשת לעולה בשביל אשה אחרת הרי יש למעלה ג' פרידין כשרים ב' לאשה אחת ואחד לחברתה וכנגדן מלמטה. כי כאשר תאמר כי כל שתי הקינים של אשה אחת למטה מ"מ קן אחד מהם כשר, והפרידה החמישית מתפרשת לחטאת בשביל אשה אחרת הרי יש למטה ג' כשרין ולמטה ג', הרי יש ג' קינים כשרים כמנין המרובה.

זה הכלל כל מקום שאתה יכול לחלוק ולא יהו כאשה¹⁶² **מלמעלה ולמטה מחצה כשר ומחצה פסול וכל מקום שאי אתה יכול לחלוק הקינים ויהא**¹⁶³ **מאשה אחת בין מלמעלה בין מלמטה המרובה כשר** ה"ג, והי' כל מקום שאתה יכול לומר ולחלק הקינים שלא תיזקק לזו' כי אשה אחת יש לה קינים למעלה ולמטה כגון בשוין והקריב חציין למעלה וחציין למטה, כי תוכל לומר שלמעלה לאשה אחת ושלמטה לחברתה **מחצה כשר ומחצה פסול** כמו ששינונו במשנתנו.¹⁶⁴ אך במקום שאי אתה יכול לחלוק בקינים שלא¹⁶⁵ תצטרך לומר כי מאשה אחת יש לה למעלה ולמטה, כגון במרובין מזו והקריב חציין למעלה וחציין למטה כי אי אפשר שהאשה אשר קיניה מרובין לא יהיו לה קינים למעלה ולמטה **המרובה כשר**, פי' כמנין המרובה כשר. כמו שפירשתי.

[משנה ג] **חטאת למעלה לזו**,¹⁶⁶ פשוטה היא למבין. אך צריך עיון כי בזבחים פרק חטאת

¹⁶⁰ נראה מיותר. ואולי צ"ל: פ' = פרידין.

¹⁶¹ עניינה של המילה אינו ברור. ואולי צ"ל: של אחת.

¹⁶² ספק: באשה, וכנראה צ"ל: מאשה.

¹⁶³ לפנינו: עד שיהא.

¹⁶⁴ פי"א מ"ג.

¹⁶⁵ אולי צ"ל: אלא.

¹⁶⁶ "חטאת לזו ועולה לזו עשה כולן למעלה".

העוף¹⁶⁷ מביא התלמוד משנה זו להוכיח דליתה לדרי' יהושע, דקאמי' התם¹⁶⁸ עולת העוף שעשאה למטה כמעשה חטאת העוף, ת"ש חטאת לזו והעולות¹⁶⁹ לזו כו'. ואי אמרת נמשכת ונעשית חטאת העוף, נהי נמי דעולה קריבה למטה תימשך¹⁷⁰ ותיהוי חטאת העוף. והשת' תימה אמאי שביק מתני' דלעיל¹⁷¹ דקתני כולן למטה מחצה כשר ומחצה פסול, ואמאי נהי נמי דעולה קריבה למטה תימשך ותיהוי חטאת העוף. ומיהו י"ל¹⁷² דודאי מרישא לא מצי למיפשט מידי דאיירי בשתי נשים וא"כ איך יועילו עולות של רחל הקרבות למטה ללאה (הן העולות) כי העולות שמא הן לאשה אחרת ואיך יועילו (לאשה) [לשם]¹⁷³ אחת, שמא הם לאשה אחרת, וא"א לקני רחל שיועילו ללאה. אך ממשנה זו מדקדק התלמוד דקתני חטאת לזו ועולה לזו כו'. (ומכלל) [ומסתמא]¹⁷⁴ שתי נשים לר' שלקחו זו חטאת ועולה וזו חטאת ועולה, כל אחת הייתה חייבת קן אחת, אכן בפעם הזאת לא היה להן פנאי [לקחת רק] פרידה אחת,¹⁷⁵ ופי'¹⁷⁶ זו לחטאת וזו לעולה, ובפעם האחרת תביא הפרידה השנית. ומדקתני¹⁷⁷ במתני' (מחצה למ) כולן למטה מחצה פסול משמע פ' פסול לגמרי ולא הועילו החציין, ואמאי מ"מ תהני ותפטר אותה שהקריבה עולה מחטאת שעתידיה להקריב, ובמתני' משמ' דלא נפטרה כלל,¹⁷⁸ ומשני איכ' דא"ר יהושע בחד גברא בתרי גברי מי אמרי', פי' אפי' הואיל ושתי נשים הם נמצא שהקריבה קרבן רחל לשם לאה וחטאת שנשחטה בשנוי בעלים נפסלת.¹⁷⁹

167 סז ע"ב.

168 סז ע"א.

169 לפנינו : ועולה.

170 כך הגרסה בכ"י וטיקן Ebr. 118 וכי"מ לזבחים. לפנינו : תימשך.

171 פי'ג מ"א. וכן הקשו תוס' זבחים סז ע"ב, ד"ה בתרי.

172 לכאורה משפט זה מיותר, וככל מלמעלה בטעות. ואולי זהו גיליון שהוסיף את המילה "ואמאי", שאינה נמצאת בכ"י, כ"י וטיקן וכ"י 'שלי' (עיין דקדוקי סופרים, זבחים, עמ' 129), אך נמצאת לפנינו. והגיליון הוכנס שלא במקומו.

173 אולי לזה מכוון התירוץ בתוס' שם.

174 נוסף בה"ש.

175 נוסף על הגיליון.

176 אולי צ"ל : אלו.

177 רש"י (זבחים סז ע"ב, ד"ה חטאת לזו) מפרש בדומה, שהקריבו כבר פרידה אחת. וכפירוש שלפנינו בשיטה מקובצת אות א.

178 = ופירשו.

179 חוזר לפרש הגמרא.

180 נכפל בטעות, או שצ"ל 'כי'. בכל מקרה, נראה שהכוונה שמתוך שכאן נאמר מחצה פסול, בבא האחרונה - "אחת למעלה ואחת למטה", פסול פירוש פסול לגמרי.

181 שכתוב : שתייהן פסולות.

182 צ"ל : אימ' = אימור.

183 וכ"כ תוס' זבחים סז ע"ב ד"ה בתרי גברי, ושיטה מקובצת אות א.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

[משנה ד] **חטאת ועולה וסתומה מפורשת**,¹⁸⁴ ה"ג רש"י ז"ל בזבחים.¹⁸⁵ וה"פ¹⁸⁶ בשתי נשים מיירי שהיתה כל אחת ואחת צריכה לשלם קרבנות זו לב' עולות וחטאת אחת וזו לב' חטאות ועולה אחת, ולקחו שלשה קינים אלו פי' והובררו הפרידים, חטאת זו תהא לאשה זו ועולה זו לחברתה, והונח אותו הקן לברר.¹⁸⁷ והקן השני עדיין היא סתומה ולא נתפרשו כלל לא שמותיהן ולא בעליהן והונח גם זה לבדו. והקן השלישי נתפרשו הפרידין זו לחטאת וזו לעולה אך לא הובררו בעליהן, והלך הכהן והקריב כל קן וקן לבדו. **כולן למטה**¹⁸⁸ כו', עד **חציין למעלה** אם בתחלה הקריב הכהן הראשון שהוברר הוא ובעליו חציין למעלה וחציין למטה ואחרי כן הקריב המפורשת שלא הובררו הבעלים כי אם שמות הפרידין.

חציין למעלה וחציין למטה אין כשר אלא סתומה כי במפורשת יש לספק שמא חטאת קריבה למעלה ועולה למטה. ומבבא זו מדקדק התלמוד בזבחים¹⁸⁹ דעולה שעשאה למטה כמעשה חטאת העוף פסולה שהרי מפורשת זו לא הובררו בעליהן. וא"כ אפי' תועיל העולה שנעשת למטה לשם אותה שהיתה צריכה מן המפורשת, שהרי עדיין לא הובררו הבעלים. ומפ"י¹⁹⁰ זה ניחא למה הוצרך להשמיענו בגי' קינים ליתני סתומה ומפורשת ותו לא, אלא להכי תנא חטאת ועולה לגלויי עליה דמפורשת ודלא מיירי בהובררו בעלים, מדשני (בין) בלישנא דברישא הכא חטאת לעולה¹⁹¹ דמיירי בהוברר היא ובעליה ולבסוף מפורשת שלא נתפרשו הבעלים. אך הראב"ד ז"ל גורס¹⁹² חטאת ועולה סתומה ומפורשת. וה"פ חטאת ועולה כגון החטאת והעולה של קן סתומה לזו וחטאת ועולה מפורשת ונתערבו סתומה ומפורשת יחד. והקריב חצי הפרידים למעלה וחצי הפרידים למטה אין כשר אלא כמנין סתומה דאפי' אם חטאת המפורשת למעלה וא' מן הסתומה למטה,¹⁹³ ולמטה ג"כ עולה המפורשת ואחד מן הסתומה הרי כל הסתומה כשרה. וגם איפשר שתהא הסתומה פסול (אבד) אחד כגון אם נעשית כולו למעלה או למטה והמפורשת ג"כ כולה למטה או כולה למעלה. אך יש מ"מ זו ב' הפרידין כמנין סתומה כשרין א' מן הסתומה ואחד מן

¹⁸⁴ נראה שצ"ל: ומפורשת.

¹⁸⁵ סז ע"ב ד"ה חטאת ועולה. אמנם שם הגרסה "סתומה ומפורשת". אבל המפרש כאן כתב: "כך פי' רש"י בזבחים דגרסינן וסתומה בו"י ובשלש קינים מיירי". הגרסה 'וסתומה' נמצאת בכ"י פירנצה והוצאת לו בקינים ובכ"מ בזבחים. אבל עיין מ' וייס (לעיל, הערה 36), עמ' 76, הערה 91.

¹⁸⁶ וכ"כ הרא"ש.

¹⁸⁷ נראה שצ"ל: לבדו.

¹⁸⁸ אולי צ"ל: למעלה.

¹⁸⁹ סז ע"ב.

¹⁹⁰ = ומפירוש, או שצ"ל: ולפי.

¹⁹¹ אולי צ"ל: ועולה.

¹⁹² בפירושו, תחלת משנה ד'. והובא במפרש בשם "הרב רבינו אברהם". כך גורס גם רז"ה, וכך בכתבי היד: קויפמן, פרמה, וטיקין 118 (זבחים), ובפירוש הצרפתי (מובא בסוף ספר כתוב שם. כך ניתן לדייק מהפירוש, וכתוב במפורש בהשגת הראב"ד שם).

¹⁹³ אולי צ"ל: למעלה.

המפורשת, ולהכי נקט סתומה לפי שאי אפשר לסתומה שלא יהיה אחד ממנה כשר אפי' אם תהיה כולה למעלה או כולה למטה מ"מ יש אחד מהם כשר. אבל המפורשת איפשר שתהא כולה פסולה כי שמא חטאת קריבה למעלה ועולה קרבה למטה. אך ההיא דזבחים אינה מיושבת לפי זה.¹⁹⁴ ואפי' אם נפרש משנתנו בג' קנים כגרש"י אי אפשר לפרש כפירוש זה שהקריבן מעורבבין חצי הפרידין וחציין למטה וסתומה כמנין סתומה כמו שפירשתי.

[משנה ה] **חטאת שנתערבה (בעולה) [בחובה]**¹⁹⁵ כו'. פי' חטאת שנתערבה בחובה סתומה אחת והרי יש כאן ג' פרידין¹⁹⁶ והקריב הכהן ב' למטה וא' למעלה כי כן עולה בדעתו, לפי שאם חטאת הקריב השניים למטה.¹⁹⁷ ועתה אין כשר אלא חטאת אחד, כי יש לחוש שמא החובה היא למטה כולה והחטאת הנתערב הוא למעלה ונמצא חטאת אחד מן החובה כשר, אך אם הקריב ב' למעלה ואחד למטה יש שנים כשרין, דאפי' אם החטאת הנתערב למעלה מ"מ החובה שהיא אחד למעלה ואחד למטה ואז נצטרך לפרש דמתני' מיירי לבד מן הנתערב והכי מפרשא מתני' כולה.

חובה שנים בחטאת, פי' חטאת שנתערבה בשנים חובות. עתה יש כאן ה' פרידין ג' למעלה וב' למטה. עתה יש לספק כי חטאת המעורב הוא למעלה וחובה אחת שלימה למטה וחובה אחת שלימה למעלה הרי יש כאן ב' כשרין, אחת מחובה זו ואחת מחובה אחרת, והיינו **מחצה כשר ומחצה פסול**, דמתני' מיירי לבד מדידה כי בענין זה הוא פסול, לבד השנים הפסולין (ופעמים).¹⁹⁸ שהוא כשר לבד ב' אחרים כגון ג' למטה וב' למעלה, ועתה אפי' נאמר כי החטאת היא למעלה, מ"מ יש אחד מהן שלמעלה כשר שמתפרש בעשיית כהן ולמטה שנים ממה נפשך, אחד כנגד אותו שקרב למעלה וחטאת אחרת מחובה השנית ג"כ אחד כשר והמעורב קרב למטה הרי ג'. ואם הקריב ד' מלמעלה ואחד מלמטה יש כאן ג' כשרים, כי אפי' א"ת שחטאת המעורב קרב למעלה מ"מ מן הג' שנשארו יש ב' כשרים שאפי' [חובה]¹⁹⁹ אחת שלימה הקריבה יש מהם אחד כשר והשלישי מתפרש מן החובה השנית לעולה, וחבירו כנגדו למטה, הרי יש כאן ג' כשרים. ואם הקריב (א) [ד'] למטה וא' למעלה יש ב' כשרין וג' פסולין. כי שמא הד' שלמטה הם השתי חובות ונמצאו מחציתן כשרין ואותו שלמעלה הוא החטאת, הרי לך פעמים ג' כשרים, ופעמים ב' לבדם דמתני' מיירי לבד מן הנתערב, וק"ל להבין.

חטאת שנים בחובה, שני חטאות בחובה אחת. הרי יש כאן ד' פרידין והקריב חציין למעלה וחציין למטה. הרי מנין חטאות שבחובה דהיינו חטאת א' כשר, שאפי' תאמר שכל החטאוי קרבו למעלה מ"מ אחד מן החובה הקריבה למטה כשירה, וכן אם קרבן כולן למעלה. ואם הג' למעלה וא' למטה יש שנים כשרין שאפי' תאמר ששני החטאות הם למעלה מ"מ

194 כי לא ברור על מה מקשים "תימשוך ותיהוי..." וגם למה לא הקשו ממשנה אחרת במסכת.

195 בה"ש.

196 גם הרשב"ץ (מהד' זייני [לעיל, הערה 48], עמ' 16) פירש שמדובר בשלש פרידות.

197 כלומר, הוא חשב להקריב שניים למטה.

198 על הגיליון.

199 על הגיליון.

החובה מתפרשת א' לחטאת וא' לעולה. וכן סתמא דמילתא הואיל והם ד' הקריב חציין למעלה וחציין למטה ולא דמי להנהו דלעיל²⁰⁰ דאיכ' ה'. ויש להקשות שהרי כבר תנא ליה בבא דלעיל²⁰¹ חטאת שנתערבה בחובה אין כשר כו', ולמה לי למיתנייה תו הכא בסיפא. ונראה לה"ר יעקב דברישא כייל והדר לפי ששינו בפ"ק²⁰² דבכהן נמלך חטאת שנתערבה בחובה בכל ענין אין כשר אלא כמנין חטאת שבחובה הכא אין כן המשפט דחובה שניה²⁰³ כו'.

והראב"ד ז"ל מפ' בע"א²⁰⁴ וכן עיקר. **חטאת שנתערבה בחובה** שוה בשוה, שני חטאות בחובה אחת שמנין הפרידין שוין, והקריב חציין למעלה וחציין למטה אין כשר אלא חטאת אחד, שיש לספק שמא החטאת קרבה למעלה והחובה קרבה למטה הרי חטאת אחד מן החובה כשר. **חובה שנים בחטאת פי'** פי' שנים בחטאת, שני חטאות בשני חובות כי לפי מנין הפרידין יתירין החובות על החטאות פי' שנים הרי יש כאן ששה פרידין והקריב ג' (פי' פרידין למעלה וג' למטה, **מחצה כשר ומחצה פסול**, כי אפי' תאמר שהשני חטאות למעלה מ"מ יש אחד מן החובה שקרבה למעלה שמתפרש בעשיית כהן לעולה וכנגדו אחד לחטאת למטה, ומן החובה השנייה הקריבה כולה למטה מה נפשך (אבד) אחד מהם כשר הרי ג' כשרין. **חטאת פי' שנים בחובה**, כגון ארבע חטאות בחובה אחת כי לפי מספר הפרידין יתירין החטאות עליהם פי' שנים **המנין שבחובה כשר**, כלומ' פרידין כמנין החובה כי כאשר הקריב ג' למעלה וג' למטה אפי' את"ל שכל הג' שלמעלה הם חטאות מ"מ אחד מן החטאות כשר שקרב למטה ואחד מן החובה שקרב למטה כשר הרי ב' כשרין כמנין פרידין שבחובה. ולכך שינה בלשונו ששינה המנין שבחובה כי שוה בשוה אין כשר אלא כמנין חטאות. ובקן שנים כמנין כל הפרידין שבחובה ולהכי לא תנא נמי כמנין סתומה משום דסתומה מתחלקת חציין חטאות וחציין עולות אין בהן כשרין כי אם ב' חטאות לבד בלא עולה וכן יישר.

[משנה ו] **האשה שאמרה הרי עלי קן לכשאלד זכר כו'.** פי' לפי שהיתה תאיבה ללדת בן זכר נדרה לשם קן אחד לכשתלדנו.

ילדה בן זכר מביאה ב' קנים א' לנדרה וא' לחובתה, נתנתם לכהן הכהן צריך לעשות ג' פרידין למעלה בעבור כי כל נדרה דינו להיות כולן עולות כמו ששינו בפ' ראשון²⁰⁵ בנדרים ובנדבות כולן עולות. ומחובתה משפט הפרידה האחת להיות עולה, הרי ג' עולות מב' קנים אלו, וכהן לא נמלך והקריב שנים למעלה וב' למטה. כי חשב בלבו אשר יהיו ב' הקנים אלו לב' חובות. לכך הצריכה עוד **להקריב פרידה אחת ויקריבנה מלמעלה**, כי הקן הראשון אשר הקריב אחד למעלה ואחד למטה עולה לחובתה כי משפט החובה להיות ראשונה

²⁰⁰ "חובה שנים בחטאת".

²⁰¹ רישא דמשנה זו.

²⁰² פ"א מ"ב.

²⁰³ נראה שצ"ל: שנים. ופירושו, שהרישא אינו מוסיף כלום על השנוי בפ"א. ההבדל בא לידי ביטוי רק כאן, בסיפא.

²⁰⁴ פירושו הובא גם ברא"ש ובמפרש.

²⁰⁵ מ"א.

(ל)[ב]עבור כי הואיל וקדמו החטאות שמצינו²⁰⁶ שכל החטאות קודמות לעולה כאשר²⁰⁷ תקריב העולות, העולה ראשונה נקבעת לחובתה והשני אשר היה לנדרה לא נפטרה אלא בפרידה אחת שהיתה למעלה וזאת הפרידה אשר תביא עתה תעלה להשלמת נדרה.

ממין אחד כלומר (מ) משפט זה אשר במינו בפרידה אחת זהו כשנתנה לכהן הד' פרידין ממין אחד הוא או כולן תורים או כולן בני יונה, ויודע גם עתה אותו המין שנתנה לכהן. **משני מינים תביא שנים**, אך אם נתנה האשה לכהן שתי תורים ושני בני יונה והקריב מן האחד אחד למעלה ואחד למטה ואת מין השני כמשפט הראשון, אך לא ידענו איזה מין קדם ועתה יש לספק שמא הקריב מין תורים ראשונה ועלו לחובתה ומין השני אשר היה לנדרה היה בני יונה וצריכה להביא בן יונה להשלמת נדרה. ועוד צריכה להביא תור כי שמא²⁰⁸ יש לספק שמא מין בני יונה קדם ועולה לחובתה ומין השני אשר היו תורים היו לנדרה, וצריכה להביא עוד תור להשלמת נדרה כי לא נפטרה בבן יונה הואיל ולא היה מאותו המין כנגד בני יונה ולא בני יונה כנגד תורים.

פירשה לה נדרה באותה שעה שנדרה הקן²⁰⁹ פירשה תורים או בני יונה ועתה אינה יודעת אי זו מין פירשה או תורין או בני יונה ונתנה לכהן ד' פרידין ממין אחד שידוע עתה והכהן הקריב שתיים למעלה ושתיים למטה. **צריכה להביא ג' פרידין**, אחת מאותו מין שנתנה ושתיים ממין אחר שהרי צריכה להקריב פרידה אחת ממין אשר נתנה לכהן להשלמת נדרה. ובפרידה זאת לא נפטרה כי אולי (יש) פירש נדרה מין אחר שלא נתנה לכהן. הילכך אם נתנה תורים לכהן צריכה להביא תור ושני בני יונה ואם בני יונה נתנה צריכה להביא שתי תורים ובן יונה.

משני מינים תביא ד', הדין שאמרנו כבר כשנתנה לכהן מין אחד הידוע אך אם נתנה לו שני מינים והכהן הקריב מין אחד חציו למעלה וחציו למטה וכבהמין השני ואינו יודע מי קדם, תביא ד' פרידין שתי תורים ושני בני יונה. כי יש לחוש שמא בני יונה היו אחרונים ואפי' לא פירשה היתה צריכה שנים, ועוד תביא שנים אחרונים עתה מפני (ה)ספק פירוש. ואומנם (ב) ד' פרידין לא יתכן שיהיו ג' תורים ובן יונה כי שמא תורים היו אחרונים והיא פירשה בני יונה ולא נפטרה כי אם מאחד. וגם להפך א"א בג' בני יונה ותור אחד כי אולי בני יונה היו אחרונים והיא נדרה תורים ולא נפטרה אלא מאחד.

קבעה לה נדרה צריכה להביא עוד ה' פרידין, אם בשעה שפירשה נדרה אמרה הרי עלי קן ממין זו עם חובתה²¹⁰ ושכחה מה פירשה וזאת האשה נתפשה כל שעה. כי [ת:]ה כאשר אמרה עם חובתי, לקרבן גדול נתכוונה שיעשה מקרבנו ג' עולות ביחד, שני עולות מקן נדרה ועולה ועולה²¹¹ אחת מחובתה. וזאת האשה נתנה ד' פרידין לכהן וכולן ממין אחד,

206 פסחים נט ע"א.

207 המילה נכפלה בטעות.

208 נראה מיותר.

209 כפירוש רש"י, זבחים סז ע"ב.

210 כך פירש רש"י.

211 נכפל בטעות.

צריכה להביא שתי תורין ושני בני יונה מפני ספק פירושה, כי לא תועיל להשלמת נדבה מאותו מין שנתנה לכהן וב' פרידין ממין אחר, כי שמא אותו מין שנתנה לכהן נדרה ולא נפטרה הואיל ולא היו שתי עולות של נדרה קרבות, כי לגי' עולות יחד נתכוונה. לכך תביא ב' תורים ושני בני יונה ועדיין לא [212] כי בגמר דבריה נתפשה באומרה עם חובתי רציתי לנדור ממין החובה תקרב העולה השלישית, וא"כ לא דייה בב' תורים ושני בני (טנה) יונה. כי אם נתנה לכהן תורים יש לספק שמא ג"כ תורים נדרה וצריכה להביא ג' עולות תורים יחד, כי העולה השלישית זקוקה להביאה ממין החובה וחובתה תורים היו, ואם נתנה לכהן בני יונה יש לספק שמא גם בני יונה נדרה וצריכה להביא ג' עולות מבני יונה אשר זה זקוקה להביא העולה השלישית ממין החובה וחובתה בני יונה היתה. לכך צריכה להביא שתי תורים ושני בני יונה ועוד פרידה אחת מאותו מין שנתנה לכהן בקביעות שזקוקה להביאה ממין החובה.

משני מינים תביא שש כלומ' אם נתנה שני מינין והקריב מין אחד חציו למעלה וחציו למטה ומין השני כמשפט הראשון, צריכה להביא שתי תורין ושני בני יונה מפני ספק פירושה כמו שפירשה במין אחד, ועוד צריכה להביא תור ובן יונה מפני עולת קביעותה. ואותה עולה צריכה להביא ממין החובה, ולא ידענו מאיזו מין קריבה החובה לכך תביא עוד מספק תור ובן יונה, וה"ה אשר היה יכול להשמיענו כל משפטי שני מינין במין אחד ולא ידענו איזה מין נתנה אך ספיקא ליה טפי בשני מינין.

נתנתם לכהן ואינו ידוע כו', אפירשה ואקביעה קאי.²¹³ וזאת האשה נתנה לכהן ד' פרידין ואינה יודעת אם מין אחד נתנה או ב' מינין והקריב בלא המלכה ולא ידע אם עשאן כולן למעלה או כולן למטה או חציין למעלה וחציין למטה, ועתה צריכה להביא ב' תורים וב' בני יונה מפני ספק פירושה, ועוד צריכה להביא ב' תורים וב' בני יונה מפני ספק חובתה, ועוד כי שמא החובה קרבה כהלכתה אחד למעלה ואחד למטה. והואיל וקבעה זקוקה להביא עולה שלישית ממין חובתה ולא ידענו מאי זה מין קרבה. וחטאת אחד כי יש לספק שמא כולן למעלה ולא עלתה החטאת, ומאי זה מין שתמצה תהי חטאת כי אין צריך להביא החטאת ממין העולה שהכל הולך אחר החטאת כמו ששינו בס"פ שני²¹⁴ דרבנן אזלי לטעמייהו. וע"ד זה נוכל לפרש אפי' בלא קבעה לה נדרה,²¹⁵ ומ"מ תביא שתיים לחובתה כי שמא כולן למטה ולא עלתה לה חובתה לעולה וצריכה להביא עולה ממין חטאת, והנה לא נודע מין החטאת.

ובן עזאי אומר שתי חטאות דאזיל לטעמיה דס"ל הכל הולך אחר הראשונה,²¹⁶ ואולי עשה שלא כדין והקריב העולה ראשונה וכולן למעלה וזקוקה להביא ממין עולה ולא ידענו מאי זה מין קרבה העולה.

²¹² בכתב היד יש רווח של 15 אותיות. ככל הנראה הסופר לא הצליח לקרוא את כתב היד ממנו העתיק ולכן השאיר רווח.

²¹³ וכ"כ רש"י.

²¹⁴ מ"ה.

²¹⁵ וכ"כ הרא"ש כאן ותוס' זבחים סח ע"א, ד"ה נתנתן.

²¹⁶ פ"ב מ"ה.

א"ר ר' יהושע בן לוי²¹⁷ כו', כלומר זאת האשה אעפ"י שפירשה וקבעה נדרה ושכחה מה פירשה, תפטר בששה פרידין ד' לספק פירושה ושתיים לחובה, ועכשיו אעפ"י שכבר נתנה ד' פרידין צריכה להביא לבן עוזאי שמונה ולת"ק מיהא שבעה.

אף האיל הזה **כשהוא חי** ויש לו כח מרובה לצעוק אינו מוציא אלא קול אחד, **וכשהוא מת** והקולות יחדלון²¹⁸ אז יש לו שבעה קולות כדמפי ואזיל.

שתי קרנות לשתי חצוצרות של תענית שלעולם אין פוחתין שתי חצוצרות, והא דאמרי' במנחות²¹⁹ דחצוצרות של כסף היו, שמא י"ל דאותן של משה היו של כסף אבל לדורות מקרן²²⁰ [שהחצוצרות היו מקרן]²²¹.

מעיו לנבלים הוא הכרס שהוא עב וראוי לכך אך **בני מעיו** שהן הדקין אינם ראויין לעשות כי אם (הניחין) הנימין **לכנורות**.

אף צמרו לתכלת שהיה צורך להשמעת קול בבגדי כהן גדול לרמונים שהיו של תכלת שהיו אצל הפעמונים.²²² והרמונים בעת שהיו מקישין אצל הפעמון היה קול הזוג שבתוכו נשמע, וזהו שאמר הכתוב²²³ ונשמע קולו בבואו אל הקדש, ות"ק לא חשיב ליה להאי קול לפי שאף מחיים איפשר להיות.²²⁴ אך אין קרניה, אין דרך בני אדם לתולשן מחיים.

ר' שמעון בן עקשיא אומר זקני עם הארץ כו' יש להקשות מה שייך מילתא דר' שמעון למיתני הכא, ונראה לה"ר יעקב לפי שדבר באיל כשהוא מת קולותיו מרובים יותר מבעודו חי אף תלמידי חכמים אעפ"י שכחם פוסקת שמזקינן אז דעתם מיושבת עליהם יותר.²²⁵

סליק פירקא

סיימתי מס' קינים שבח לדר במעונים

הדרן עלך מסכת קינים

²¹⁷ כ"ה בכ"י וטיקן 118 לזבחים. ובכל שאר עדי הנוסח: אמר ר' יהושע.

²¹⁸ על פי שמות ט', כט.

²¹⁹ כח ע"א.

²²⁰ כ"כ המפרש, תוס' זבחים סח ע"א, ד"ה כשהוא, תוס' מנחות כח ע"א, ד"ה חצוצרות, תוס' עבודה זרה מז ע"א, ד"ה קרניה (ובתוספות ר' יהודה מפריש לעבודה זרה [שיטת הקדמונים לעבודה זרה, מהד' מ' בלוי, ניו יורק תשכ"ט, עמ' רלב] בפתחה: "ול"י נראה"). ועיי"ש בהערה.

²²¹ על הגיליון.

²²² וכ"כ הראב"ש והראב"ד (והשיג עליו רז"ה) ושיטה מקובצת זבחים סח ע"א אות יח (בהשמטות).

²²³ שמות כ"ח, לה. ועיין בשאלת התוספות (י' גליס [מהדיר], **ספר תוספות השלם ט**, ירושלים תשנ"ג, עמ' קצז): "היאך היה משמע הקול בתוך הצמר? ויש לומר נס היה א"י חוטן כפול היה וקשה היה ביותר והיה משמיע קולי".

²²⁴ וכ"כ הראב"ד, וכן מצאתי בגיליון פירוש הראב"ד בשם הר"ש, עיין במבוא.

²²⁵ וכ"כ המפרש והראב"ש.

מכללת הרצוג

הראב"ד

כתב היד של ר"ש עדני נמצא בוורשה.⁸ תא-שמע גם מתאר⁹ כתב יד אחר (ירושלים 4°120), שמכיל את ספר בעלי הנפש של הראב"ד עם מהדורה שנייה על הגיליון, ספר כתוב שם, פירוש הראב"ד והרז"ה לקינים וספר הזכות לרמב"ן.¹⁰ נמצאים שם, בגיליון פירוש הראב"ד לקינים, הוספות בכותרת נ"א והם מתאימים לשינויים במשניות וילנה. הפירוש נמצא גם בכתב יד של בית המדרש לרבנים בניו יורק (מסומן 6638 [Rab 818]), מספרו במכון לכתבי יד עבריים בירושלים: ס' 42262, יחד עם פירושי הרז"ה והרא"ש. כתב יד נוסף נשתמר בספרייה הלאומית בירושלים, ומספרו 365°8. הוא מכיל חלק מספר בעלי הנפש; את פירוש הראב"ד לקינים פ"ג; את פירוש

שם, עמ' 108.

שם. עמ' 127-129.

קרית ספר כה, תש"ט, עמ' 130.

כך כותב במפורש באחרית דבר של ש"ס וילנה, עמ' 7 (וכך כותב H. Soloveitchik, 'History of Halakha - תא-שמע שם, עמ' 127, כתב, על פי המתואר שם בסוף עמ' 6, שדפוס וילנה מתבסס על העתקה מכתב יד של ר' בצלאל אשכנזי.

שם, עמ' 127-128. וראה סולובייצ'יק (לעיל, הערה 6), עמ' 80.

סימנו שם: המכון להיסטוריה יהודית 267. מספרו במכון לתצלומי כתבי יד עבריים בירושלים: ס' 11843.

שם, עמ' 128, הערה 6.

ראה תיאור כתב היד אצל הרב יוסף קאפח (מהדיר), **בעלי הנפש**, ירושלים תשנ"ג, עמ' ז. כתב היד מתוארך למאה השש עשרה.

הצרפתי לקינים; את סלע המחלוקת לר' זרחיה הלוי על שני חלקיו; ההשגות על בעלי הנפש ופירושו של הרז"ה לקינים.¹¹

פירוש הצרפתי

פירוש זה, לשתי משניות מפרק ג' בקינים שנידונו בזבחים סז ע"ב, זכה להישמר בזכות ההשגות שהראב"ד חיבר עליו. הוא פורסם על ידי הרב חסידה בשבועון הסגולה מחברת מ"ז. משם הוא נאסף לתוך מהדורת "כתוב שם" שהורכבה מפרסומי הרב חסידה,¹² ומאז הוא מופיע במהדורות השונות של הספר.¹³ הרב חסידה הדפיס את החיבור על פי כ"י ירושלים 4°120. הפירוש נמצא גם בסוף פירוש הראב"ד בכ"י ניו יורק 6638, ובכ"י ירושלים 8°365, ראה לעיל.

בהשגותיו, הראב"ד מפרש את המשניות דרך האספקלריה של מסכת קינים. הוא אינו מוטרד מהקשרם בזבחים, בשונה מ"הצרפתי" עצמו.

המפרש מזוהה רק בתור "צרפתי". בכ"י ניו יורק בראש העמוד נוספה כותרת ביד אחרת שקוראת לו "רש"י". ההשוואה לפירוש רש"י בזבחים (ובמובאה מרש"י במפרש לקינים) מעלה שאין להשגיח בזיהוי הזה.

המפרש לקינים, לאחר שפירש את פ"ג מ"ו לשיטתו של רש"י, כותב: "כך פירשה רבינו ע"ה בזבחים. ורבינו יצחק בר יהודה פ"י שיטה אחרת". בפירוש זה נמצא הסבר של הביטוי "קבעה נדרה" שמנוגד לפירושו של רש"י. הוא מסביר "שאמרה קן זה יהא לחובתי וקבעה אחד לעולה ואחד לחטאת". לעומת זאת, רש"י - ובעקבותיו כל שאר המפרשים - מפרש שקבעה להקריב את נדרה יחד עם חובתה. והנה, בפירוש הצרפתי כתוב: "קבעה נדרה... קאמרה בשעת לקיחה... ואלו שלחובתי, זה יהיה עולה וזה יהיה חטאת", בדיוק כפירושו היחידאי של ר' יצחק בר' יהודה!

ר' יצחק בר' יהודה (רבו של רש"י, 1090-1010 בערך)¹⁴ הרבה לעסוק בסדר קדשים.¹⁵ הוא גם נודע לפעמים בכינוי "הצרפתי".¹⁶ אמנם שני הפירושים שונים הם בלשונם ובמקצת פרטיהם. אך ייתכן ש"פירוש הצרפתי" הוא מהדורה אחרת של פירושו, או שהנוסח אצל המפרש בקינים הוא פרפרזה.

הרז"ה

כאמור, פירושו של הרז"ה מכיל שורה ארוכה של השגות לפירושו של הראב"ד. אמנם זהו פירוש העומד בזכות עצמו, אבל מסתבר שר' זרחיה עצמו ראה בו ספר השגות.¹⁷ כך עולה מעדות כתבי היד, שבהם הפירוש מהווה את החלק השני של ספר סלע המחלוקת אשר חלקו הראשון הוא השגות הרז"ה על בעלי הנפש.¹⁸

¹¹ שם, עמ' ח. כתב היד מתוארך על פי סימני מים לסביבות השנה 1560.

¹² ירושלים תשכ"ו.

¹³ ירושלים תשכ"ט; ירושלים תש"ן.

¹⁴ א' גרוסמן, **חכמי אשכנז הראשונים**, ירושלים תשמ"א, עמ' 298-300.

¹⁵ שם, עמ' 317, 318, 321: "יותר מכל חכם אחר באשכנז בדורו".

¹⁶ שם, עמ' 300 והערה 16.

¹⁷ ראה: י' תא-שמע, **ר' זרחיה הלוי בעל המאור**, חיבור לקבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, רמת גן תשל"ח, עמ' 155-156, שהרחיב על משמעות תופעה זו.

¹⁸ ראה מה שכתב הרב י' קאפח (לעיל הערה 10), עמ' ח, והשווה לתיאור כתבי היד לעיל.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הפירוש התפרסם יחד עם פירוש הראב"ד בכל הזדמנויות שהלה הודפס, והם נמצאים יחד גם בכתבי היד. אבל נראה שהראשונים לא הכירו את הפירוש. כמה ממפרשי המסכת מזכירים את הראב"ד, אבל רק הרא"ש מביא מדברי הרז"ה.

בסוף הפירוש הרז"ה מצטט את פירושו של ר' משה הכהן אבן ג'אקטיליה "לפסוק מאיוב (י"ב, כ) המובא במשנה האחרונה. משה בר שמואל הכהן אבן ג'אקטיליה היה מדקדק שחי במאה האחת עשרה בספרד, והיה מקורב לר' שמואל הנגיד.¹⁹ ספריו, ביניהם פירושים למקרא, אבדו. אבל בשנים האחרונות הולכים ומתפרסמים קטעים מפירושו לתהילים.²⁰

הרא"ש

כפי שניסיתי להראות במבוא, נראה שפירוש הרא"ש בנוי בעיקר על הפירוש החדש המתפרסם כאן. אולם הוא שואב לא מעט מפירוש הראב"ד. נוסף על אלו, הוא מביא במקום אחד מפירוש הרז"ה ובמקום נוסף הוא מביא את דעותיהם של הר"י וריצב"א (הדברים נמצאים גם בתוספות ר' שמואל בר' יצחק לקידושין [שיטת הקדמונים, מהד' מ' בלוי, ניו יורק תש"ל], עמ' נה).

הפירוש נדפס לראשונה בספר פירוש הרא"ש והראב"ד, פראג תפ"ה. הספר כלל גם את פירושי הראב"ד והרא"ש לתמיד ותוספות הרא"ש לפרק חלק ופרק משוח מלחמה.²¹ לאחר מכן, נדפס שנית בספר לשון חכמים, ליוורנו תקמ"א, עם פירושי הראב"ד והרז"ה לקינים. הוא נדפס שוב בוורשה תר"ה "עם פירוש דוד הלוי", ובספר יעיר קנו של ר' אליעזר בן לוי מוילנה, וילנה תרכ"ב, עם פירוש לקח טוב, וכן בש"ס וילנה.

הפירוש נשמר בשני כתבי יד: JTS 8685 (במכון לתצלומי כתבי יד - ס' 50044), שכולל רק את הפירוש ומתוארך למאה השש עשרה,²² ובכתב יד JTS 6638 (ס' 42262) שתואר לעיל.

תוספות על הדף

בספרו בעלי התוספות אורבך כותב על תוספות אלו שהן כנראה ממקור אשכנזי.²³ מוזכרים בהם החכמים הבאים: ריב"א ("בתוספות רבינו יב"א גרסינן"²⁴ - ר' יצחק בר' אשר הלוי, תלמידו של ר' יצחק בר' יהודה, נפטר 1133), רבינו יעקב הלוי (אורבך שם מזהה אותו עם הרב יעב"ץ, בן דורו של

¹⁹ ראה: א' סימון, **ארבע גישות לספר תהלים**, רמת גן תשמ"ב, עמ' 96-116; נ' אלוני, **מחקרי לשון וספרות** ג, ירושלים תשמ"ט, עמ' 115-116.

²⁰ מ' פרץ, 'קטע גניזה מפירוש ר' משה אבן ג'אקטיליה לתהלים', **סיני** קו, תש"ן, עמ' יב-כב; הנ"ל, 'קטע חדש מפירוש משה אבן ג'אקטיליה לתהלים', **סיני** קז, תשנ"א, עמ' א-יא; הנ"ל, 'קטע אחר מפירוש ר' משה אבן ג'אקטיליה לתהלים', **סיני** קח, תשנ"א, עמ' לב-מד; הנ"ל, 'קטע נוסף מפירוש ר' משה אבן ג'אקטיליה לתהלים', **עלי ספר** יח, תשנ"ה-תשנ"ו, עמ' 49-57.

²¹ עיין: א' עפשטיין, 'פירוש התלמוד המיוחס לרבנו גרשום מאור הגולה', **נטועים** ו, תש"ס, עמ' 132 הערה 110; י"נ אפשטיין, **מחקרים בספרות התלמוד ובלשונות שמיות**, ירושלים תשמ"ח, חלק ב, עמ' 774; מ' בניהו, 'הגהותיהם שלרבי בצלאל אשכנזי ורבי יהוסף אשכנזי וטופס האב שלהם', **אסופות** א, ירושלים תשמ"ז, עמ' נח; וראה ע' פוקס (לעיל, הערה 2), נספח, הערות 10, 21.

²² כ"י בהמ"ל 2272 (ס' 50027), שכולל את פירוש הרא"ש למדות, הוא כנראה חלק מאותו כתב יד.

²³ **בעלי התוספות**, עמ' 674.

²⁴ הגרסה המובאת בתוספות בשמו היא זו שנמצאת לפנינו בדפוס (עירובין לו ע"א), אך לא בכתבי היד שם.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ריב"א. יש לציין שזו הפעם היחידה שהוא מוזכר בתוספות שלנו²⁵ ורש"י (מפירושו למסכתות אחרות). בנוסף, הוא מזכיר מספר פעמים את רבו. מהשוואה של תוס' ד"ה רבי יוסי בדף כב ע"ב עם תוס' עירובין לו ע"א ד"ה כשהתנו, עולה שהחכם שהתוספות כאן מכנים "רבי" הוא ר"י הזקן.²⁶ בד"ה שתי קרניו, במשנה האחרונה במסכת, מובאים שני תירוצים לקושיה בענין החומר ממנו נוצרו החצוצרות: "ויש לומר דאותם שהיו למסע המחנות בימי משה דוקא היו של כסף אבל אותם שהיו לשיר על הקרבן היו מקרנים אי נמי חצוצרות דהכא היינו שופרא..."²⁷ בתוספות ר' יהודה מפרש לעבודה זרה כתוב: "ובשלמא ממתניתין דקינין... מוקמינן לההוא בשופר... ולי נראה דדוקא בחצוצרות של משה אמרינן הכי ולא בשאר כליו".²⁸ והעיר שם הרב בלוי: "דבר זה מובא בתוד"ה קרניה בשם רבנו יהודה. ומכאן ראייה ברורה שהתוספות הללו הם של רבנו יהודה שיר ליאון, שהוא סתם רבנו יהודה המובא בתוספות (כמ"ש בס"ס לזית חן על הראב"ה²⁹)". ואכן בתוספות ע"ז מז ע"א ד"ה קרניה כתוב: "ורבי יהודה מפרש דההיא דמנחות בשל משה דוקא קאמר". התירוצי הזה מובא, בלי ייחוס וכמעט כלאחר יד, בתוספות בזבחים (סח ע"א, ד"ה כשהוא) ובמנחות (כח ע"א, ד"ה חצוצרות). תוספות אלו נערכו על ידי ר' ברוך מורמייזא (זבחים)³⁰ ור' שמשון משאנץ (מנחות).³¹ שניהם, כמו ר' יהודה שירליאון, היו מתלמידי ר"י הזקן. לאור ממצאים אלו נראה לי - בניגוד לדעתו של א"א אורבך - שעורך תוספות אלו היה מתלמידי ר"י.

המפרש

פירוש³² אנונימי זה הודפס סביב המסכת החל מהדפוס הראשון. הכסף משנה קרא לו רש"י,³³ אך ברור שאינו רש"י - בין היתר, משום שהוא מצטט את רש"י בכמה מקומות. אורבך מציין שהמפרש "העתיק מדברי התוספות בלשונן",³⁴ ומסתבר מאוד שהוא השתמש גם בפירוש המתפרסם כאן.³⁵ מובאים בו בציון שמם דבריהם של ר' יעקב מאורליינש, ר' יצחק בר

²⁵ **בעלי התוספות**, עמ' 189. מכאן הסיק, כנראה, אורבך, שתוספות אלו הם ממקור אשכנזי.

²⁶ עיין עירובין שם ד"ה לאיזו. "השר" (מקוצי) המוזכר שם מקביל לדברי "רבי" אצלנו.

²⁷ מ' בלוי, **שיטת הקדמונים לעבודה זרה**, ניו יורק תשכ"ט, עמ' רלב.

²⁸ שם, הערה 57.

²⁹ שם, בד"ה רבינו גור אריה יש רמיוזה לסימן כ"ב ס"ק טז (ב ע"ב), שם נאמר: "ודע עוד כי גם סתם רבינו יהודה המובא בכל מקום בתוס' ידן ובשאר ספרי הראשונים הנה הוא זה רבינו יהודה ב"ר יצחק מפאריז הנזכר".

³⁰ **בעלי התוספות**, עמ' 661.

³¹ שם, עמ' 663.

³² על המפרש לקינים, ובעיקר על שימוש בראב"ד ראה: י' זוסמן, 'פירוש הראב"ד למסכת שקלים: חידה ביבליוגרפית - בעיה היסטורית', **ספר הזכרון ל' טברסקי** [בדפוס], נספח ה.

³³ הלכות פסולי המוקדשין, פ"ח הלכות א, ב, ה. וראה ש' עמנואל (לעיל, בגוף המבוא, הערה 24), עמ' עג, הערה 13.

³⁴ **בעלי התוספות**, עמ' 674.

³⁵ לפי שימוש בסימן "ט"ט וע"ע" (פ"א מ"א), שלא ראיתי אותו בשום מקום אחר, וראה במבוא, דוגמות ב' וד'.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אשר, ³⁶ ר' יעקב הלוי, ³⁷ ר' אברהם, ³⁸ ר' חיים ³⁹ ורש"י.
בכמה מקומות הוא מזכיר גם את "רבי". אך בחינה מדוקדקת מעלה שאלה ציטוטים ממקורות אחרים, ואין הם מעידים על רקעו של המפרש עצמו. לדוגמה, בענין החצוצרות במשנה האחרונה (עיין לעיל), הוא מביא פירוש וכותב "כך השיב רבינו יעקב לרבי". בתוספות ר"י מפרש בע"ז ⁴⁰ מובא אותו פירוש בפתיחה: "והשיב רבינו יעקב לרבי". ולמען הסר ספק לגבי זהותו של אותו רבי יעקב, בתוספות ר"י מבייניא שם, ⁴¹ וכן בתוס' זבחים ומנחות, ⁴² כתוב במפורש "ור"ת תירץ". לעומת זאת, בסוף פרק ב כותב המפרש "וקשיא לרבי" ואחר כך "ותירץ רבינו חיים", ובתוס' פסחים נט ע"א ד"ה זה בנה, הקושיא מובאת בשם ריב"א. ⁴³ נראה שהמפרש ציטט ממקורות אחרים בלשונם, ועמם הייחוס ל"רבי". כך עולה גם מסוף פרק א, שם כתוב "ואין נראה לרבי". מילים אלו הן חלק מפסקה שלמה שמקורה בתוס' ד"ה רבי יוסי.
אופיו האקלקטי של הפירוש עולה במפורש בראש פרק ב. שם, בתוס' ד"ה קן, מובא פירוש בשם רבינו יעקב הלוי. המפרש על אתר כותב: "פי' רבינו יעקב פירש"י ⁴⁴ ודילגתיו שאינו עיקר ופירש רבי...". הביטוי "דילגתיו" הוא מוזר. יתכן שהמפרש מעתיק כאן ממקור אחר, שכלל את שני הפירושים, והוא לא רצה להעתיק את שניהם. בכל אופן, מוכח מכאן שכונתו המוצהרת היא להעתיק פירושים ממקומות אחרים.
לגבי זמנו ומקומו - הבאותיו הן בעיקר מבעלי התוספות, אבל הוא מביא גם לא מעט מהראב"ד. לעת עתה אין בידינו אלא לומר שהוא חי באיזור של בעלי התוספות, אחרי דור תלמידי הר"י.

התשב"ץ

נדפס לראשונה בליוורנו תק"ה עם חדושו לנדה וראש השנה, ⁴⁵ ובהוצאה מחודשת על פי דפוס ראשון, מהד' הרב א' זייני, חיפה תשמ"ח.

- ³⁶ לפי תיקון השיטה מקובצת: ר' יצחק בר אברהם. ריב"א מוזכר גם בתוספות למסכת, וריב"א מוזכר ברא"ש (בסוף פרק ב, וזהותו מאוששת על ידי תוספות רבינו שמואל בר' יצחק לקידושין - עיין במבוא, סעיף ה). אם נצרך את שתי האזכרות של ריב"א (ועיין להלן סביב הערה 43), נוכל אולי להעלות את ההשערה שאף הוא כתב תוספות למסכת.
- ³⁷ לפי תיקון השיטה מקובצת: ר' זרחיה הלוי. אולם בפירוש המתפרסם לעיל נמצא בשם ר' יעקב מאורליינש לוי, ולכן כנראה אין מקום להגיה.
- ³⁸ שיטה מקובצת מוסיף: בר דוד. והדברים נמצאים בפירוש הראב"ד.
- ³⁹ ר' חיים כהן, מובא גם ברא"ש ובפירוש מכתב יד.
- ⁴⁰ שם, הערה 28.
- ⁴¹ **שיטת הקדמונים** שם (לעיל הערה 27), עמ' קצו.
- ⁴² עיין לעיל, "תוספות על הדף".
- ⁴³ ובשמו גם בתוספות רשב"א שם. ברא"ש ובפירוש מכתב יד, וכן בתוס' קידושין יג ע"א ד"ה האשה, זבחים ה ע"א ד"ה עולתה ובמיוחס לר"ש משאנץ לספרא, תזריע פ"ד ה"ג, הקושיא מובאת סתם והתירץ בשם ר' חיים (למעט תוס' קידושין, שם גם הוא אינו מוזכר).
- ⁴⁴ לא ברור היכן פירש רש"י כך. נדמה לי שהכוונה למשפט שנמצא לפנינו בגמרא בנזיר יב ע"א ומוזכר במפורש בפירוש המיוחס לרש"י שם, אלא שאינו נמצא בכתבי היד שם (מינכן ווטיקן). לכן נראה לי שמדובר בהגהה שנכנסה מהפירוש המיוחס לרש"י אל תוך הגמרא. הגהה זו תומכת בפירוש של רבי יעקב ומנוגדת לפירוש השני שמובא במפרש.
- ⁴⁵ שוב במיץ תקל"ו ובש"ס אל המקורות ובדפוס צילום רבים.

בפירושו, הרשב"ץ מתגלה כחכם שהש"ס פרוש לפניו, ועל כל מקור שהוא מצטט, הוא מונה את כל הזכרותיו ברחבי הש"ס.⁴⁶ הוא מרבה להשתמש במשנה תורה, הלכות פסולי המוקדשין, ובהשגות הראב"ד שם. מסתבר שלא היה לפניו את פירוש הראב"ד למסכת, מאחר שבמקום אחד הוא מביא פירוש שלו על פי ציטוטו של הרמב"ן.⁴⁷

⁴⁶ הוא גם מצטט מספר פעמים מברייטא דמלאכת המשכן.
⁴⁷ "הראב"ד ז"ל פי... כן כתבו הרמב"ן ז"ל משמו בפ"ק דקדושין בחדושי"ו - מהד' ליורנו, לב ע"ב; מהד' זייני, עמ' 13.